MARS *et* HISTORIA



17e Jaargang nummer 4 - juli/augustus 1983

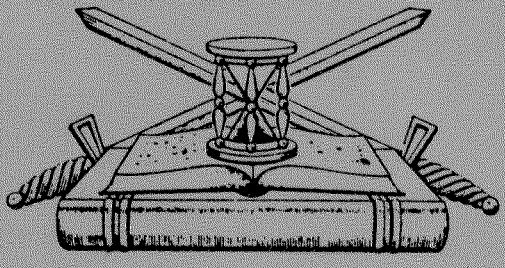

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: C.A. Heshusius, **Vice-Voorzitter:** H. Muller, **1e Secretaris:** M.H.G. Coolen, **Penningmeester: drs. J.A. Bom, 2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, F.J. van Lier, C.B. Nicolas, H. Ringoir.

Adviseur: mr. Ch.L.M. Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Van Alkemadelaan 350, Flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage, tel.: 070-248495. **1e Secretaris:** Fluitekamp 71, 3828 WG Hoogland. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* 35,00 te storten op rek.no. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J. van den Berg, E.W. van Popta.

Redaktie-adres: Mgr.Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' olv H. Ringoir, Poolshof 6, 2241 BA Wassenaar 01751-16421.
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588.
(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr, Mgr van Steelaan 232, 2273 EW Voorburg 070-865372.
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992, B.W. Wagenaar, Handelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084.
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563, C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's- Gravenhage 070-886566.
(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012.
(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568.
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman, Ds van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (ZH) 070-946539.
(10) 'NAPOLEONTICA' olv prof. dr H.P.L. Harms Vogts, Denenburg 145, 2591 AC 's-Gravenhage 070-
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden 071- 220545.
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam 020-368331.
(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg 02942-1470.
(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv L.L. von Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar 01751-10045.
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv H. Ringoir zie (1)
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983.
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Draaiboom 10, 4817 WR Breda 076-812094, J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324, W. den Dunnen, Burgersdijkstraat 75, 2522 WD 's-Gravenhage 070-989740.
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283, P.C.Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332.
(20) 'KNIL' olv W.R. van der Weide, Groningensingel 531, 6835 EV Arnhem
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv J.A.C. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar 01751-12222.
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815, drs J.A. Bom, Storm van 's-Gravenzandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624.
(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037.

Studieafdelingen waarvoor het correspondentschap (nog) vacant is:
(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE)
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG'.

Op de voorkant:
Luitenant Van Heijst op 'de bok' van 'de Brik van Van Meel', het eerste vliegtuig van de op 1 juli j.l. 70 jaar geworden militaire luchtvaart.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

MILITARIADE

Een tweemaandelijkse rubriek vol wetenswaardigheden voor U verzameld door F.J. van Lier.

1. Wederom verheugt het mij U te kunnen bedanken voor de vele ingezonden tips en gegevens voor deze rubriek. Speciale dank dit keer aan de leden Van Steen, ir. Rappard, Geerts en de schrijver van het boek *'Buskruit, Roermaker en Schutter'*, de heer Van der Neut. Ontmoetingen met verschillende leden bevestigden mijn vermoeden, dat deze rubriek veel wordt gelezen en dat doet natuurlijk deugd. Vol goede moed en met Uw onmisbare hulp als ruggesteun vangen we dan ook met het schrijven van deze juli/augustus-aflevering aan.

2. Om met het hierboven reeds genoemde boek te beginnen. De heer J.R. van der Neut, lid van de Nederlandse Vereniging van Wapenverzamelaars, heeft met *'Buskruit, Roermaker en Schutter'* niet alleen een merkwaardig boek geschreven, maar ook een hoogst interessant krijgshistorisch werk. Om van dat laatste enige voorbeelden te noemen, de uitvinding van het buskruit en de ontwikkeling daarvan in de verschillende culturen wordt op uiterst leesbare wijze verhaald. Datzelfde geldt voor de beschrijving van de vervaardiging van het in Nederland nog lang gebruikte infanteriegeweer no. 1 in de Duitse fabriek te Suhl. Persoonlijk vond ik dat de boeiendste hoofdstukken omdat niet volstaan is met een technische beschrijving, maar daarnaast uitvoerig wordt ingegaan op de werkomstandigheden van het personeel in de wapenfabriek.
Ook het hoofdstuk *'Duelleren, spel of ernst'* is een cultuur-historisch belangwekkend gedeelte van het boek geworden. Daarin wordt onder meer aandacht besteed aan het op 31 maart 1684 voor het Staatse leger van kracht geworden *'Placaat teegens de Duëllen en Krakeelen'*, waarin werd bepaald dat op duelleren de doodstraf voor de beide kemphanen en de aanwezige secondaten stond, terwijl al hun bezittingen door de staat werden geconfiskeerd!
Natuurlijk is de *'techniek'* in dit boek niet helemaal vergeten, maar ze is wel erg praktijkgericht behandeld, zodat bijvoorbeeld degenen onder U, die een of meer antieke wapens (denken te) hebben, zeker nut zullen hebben van de hoofdstukken over vervalsingen en restaureren. Zelf het tegendeel van een wapenliefhebber zijnd, kan ik niet anders doen dat dit boek van harte aan te bevelen, omdat het ver uitgaat boven de ons bekende normale vuurwapenboeken.
De totale oplage bestaat uit slechts 1000 exemplaren, die niet via de normale boekhandel verkrijgbaar zijn. Het boek is op voortreffelijk papier gedrukt en bevat vele zwart/wit afbeeldingen en een aantal zeer goede kleurenfoto's, telt 230 bladzijden en is voorzien van een literatuuroverzicht en een uitvoerig alfabetisch register.
Het boek is te bestellen door overmaking

van *f* 49,50 (= inclusief verzend- en verpakkingskosten) op gironummer 1852412 van de heer J.R. v.d. Neut, postbus 376 te Hoorn.
Veel leesplezier wordt U toegewenst!

3. Zo nu en dan komen merkwaardige dingen op toevallige wijze in mijn bezit. Zo ook het jaarboekje 1937 van de Haagsche Courant. Niet alleen dat daarin een zeer aardig overzicht (in kleuren!) zit van de toen bestaande onderscheidingstekenen van de krijgsmacht, maar ook zit er 'n kalender in, die een beeld geeft van wat er - ook op militair gebied - in verleden en heden gebeurde. Voor de aardigheid maakte ik eens een overzichtje van een maand (september) van de militair-historisch belangwekkende gebeurtenissen.

1 sept.: Bombardement van Madrid (Spaanse burgeroorlog), 1936
2 sept.: Capitulatie vam Sedan, 1870
Japanse vloot voor Sjanghai, 1936
3 sept.: Rusland roept 900.000 man onder de wapenen, 1936
4 sept.: Irun gevallen, veel gijzelaars vermoord (Spaanse burgeroorlog), 1936
5 sept.: Het eiland Malta door de Britten bezet, 1805
6 sept.: Ondertekening Frans-Pools militair accoord, 1936
7 sept.: Einde Spaanse Successie-oorlog, 1714
8 sept.: Sebastopol ingenomen door Franse en Engelse troepen, 1855
Engeland besluit Arabische terreur in Palestina te gaan bestrijden, 1936
9 sept.: Muiterij op de Portugese vloot, 1936
10 sept.: Bloedige gevechten bij Acra (Spaanse burgeroorlog), 1936
11 sept.: Opzienbarende Russische manoeuvres met luchtlandingen, 1936
12 sept.: Slag aan de Aisne, 1914
13 sept.: San Sebastian bezet (Spaanse burgeroorlog), 1936
14 sept.: 1500 Britse soldaten naar Palestina, 1936
19 sept.: Parijs ingesloten door Duitse troepen, 1870
20 sept.: Japan en China slaags bij Fenkai, 1936
21 sept.: Vlootdag te Batavia, 1936
22 sept.: Legeroefeningen in Brabant begonnen, 1936
24 sept.: De Koninklijke familie bezoekt de legeroefeningen in Brabant, 1936
Hevige strijd om het Alcazar (Spaanse burgeroorlog), 1936
25 sept.: Japanse landing in Sjanghai, 1936
26 sept.: De Nederlandse troepen verlaten Brussel, 1830
28 sept.: Instelling van de Orde van de Nederlandse Leeuw, 1815
29 sept.: Admiraal Nelson overlijdt, 1758.

U ziet, ook in 1936 was er weinig rust in de wereld.

L'histoire se repète! Natuurlijk is dit overzicht niet compleet. Het zou nog met vele gegevens kunnen worden aangevuld, b.v. met de 80-jarige oorlog, maar dat zullen we maar bewaren tot we ooit eens een echte krijgshistorische almanak krijgen.

4. Van ons lid ir. Rappard ontving ik een uitvoerig schrijven met gegevens over *'bos, boswezen en militaire historie'*, speciaal betrekking hebbend op zijn verblijf in Ned. Indië/Indonesië. Het is natuurlijk erg specialistisch en voor mij, ondeskundige op dit gebied, moeilijk op waarde te schatten, maar het door de heer Rappard bijgevoegde literatuuroverzicht met enige foto's lijkt mij uit krijgshistorisch oogpunt bezien de moeite van publicatie waard, vooral ook gezien de tamelijk unieke foto's, die zijn bijgevoegd. Vandaar dat ik dat deel aan de redactie heb doorgegeven met verzoek het in één der volgende nummers te plaatsen.

5. In het *'Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis'* van maart 1983 vinden we een artikel onder de titel *'De ronseling van recruten voor de nationale regimenten in de Oostenrijkse Nederlanden'*, geschreven door

Bruno Peeters. In datzelfde blad vinden we het artikel *'Le service de santé militaire Hollande-Belge à la bataille de Waterloo et dans les hôpitaux de Bruxelles en juin 1815'.* In dit artikel, geschreven door dr. E. Evrard, wordt eerst de organisatie van de Geneeskundige dienst in het leger van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1815 beschreven. Daarna volgt een analyse van de manier, waarop de verzorging van het 1e mobiele legerkorps tijdens het gevecht bij Quatre Bras (16 juni 1815) en in de veldslag bij Waterloo (18 juni 1815) gebeurde. Voorts komen inrichting en werking ter sprake van de Territoriale gezondheidsdienst, die in de hospitalen te Brussel en te Leuven na de veldtochten in juni 1815 tot aan de repatriëring van de gewonden optrad. Daarbij gaat de bijzondere aandacht uit naar de maatregelen, die door de Inspecteur-generaal van de Geneeskundige dienst Brugmans en door de eerstaanwezende officier arts Kluyskens te Brussel werden getroffen om in moeilijke omstandigheden een oplossing te vinden voor de problemen rond de zware verliezen en een doeltreffende behandeling van de vele gewonden.

6. Van de Stichting Peutjut-Fonds ontving ik het jaarverslag 1982. Deze stichting stelt zich ten doel:
   - de restauratie en het onderhoud van de erebegraafplaats *'Peutjut'* te Banda Aceh op Sumatra in Indonesië en
   - de bevordering van de studie van de historie, de talen en de cultuur van Atjeh en de verspreiding van de kennis over deze onderwerpen.

   De stichting heeft in 1982 weer zeer veel weten te bereiken voor de erebegraafplaats, mede dank zij de vele honderden donaties van de begunstigers. Noodzakelijk is nog de reparatie van een groot aantal grafzerken en -kruisen, beplanting met bomen en afwatering van het terrein, terwijl het dagelijks onderhoud natuurlijk door zal moeten gaan. Ook Uw hulp is dringend nodig! U kunt U als donateur melden aan het adres Prinses Beatrixlaan 136, 2286 LD Rijswijk.

7. Heel kort even de aandacht voor enige recent verschenen Nederlandstalige boeken:
   - *'Oorlogsvlieger van Oranje'*, het bekende boek van Bob van der Stok, nu in paperback-uitvoering heruitgegeven door uitgeverij De Haan voor de prijs van *f* 15,-.
   - *'Documenten betreffende de Eerste Politionele Actie'*, samengesteld en ingeleid door majoor drs. H.L. Zwitser; 'n studie over de periode 20 juli tot 4 augustus 1947 in Indonesië, uitgegeven door de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf en verkrijgbaar voor *f* 17,25.
   - *'Man en Paard'*, het ruiterlijke leven van Charles Pahud de Mortanges, geschreven door J.P.A. van Ballegoijen de Jong en uitgegeven door Boom en Taconis; prijs *f* 15,80 (inclusief *f* 2,30 porto).
   - *'Forten rond Utrecht'*, door Ing. G. Koppert; uitgave van de Stichting Matrijs; verdere gegevens mij niet bekend.
   - *'De slag om de residentie, 1940'* door E.H. Brongers, nu in pocket-uitgave van Hollandia, prijs *f* 9,90.

8. Op 7 oktober 1983 zal in het Militaire Luchtvaart Museum een gedenkboek over de voormalige Royal Netherlands Military Flying School te Jackson, Mississippi USA worden gepresenteerd. Tijdens deze presentatie zal tevens de Lockheed 12A voor het eerst aan het publiek worden getoond.

9. Het hoofdbestuur van de Vereniging Indische Nederlanders heeft besloten tot het doen verschijnen in boekvorm van een fotoreportage van de uitgevoerde herstelwerkzaamheden aan de Erebegraafplaats *'Peutjut'*, gelegen in Banda Aceh (Sumatra Utara). Het bestuur meent dat de plaats gehad hebbende werkzaamheden, die bovendien internationaal ten voorbeeld mogen dienen, voor het nageslacht moeten worden vastgelegd en bewaard.
   Het boek, formaat 17 x 23 cm, zal bestaan uit 32 pagina's met foto's in zwart/wit en 32 pagina's met foto's in vier kleuren, met teksten in de Nederlandse en de Engelse taal.

Dit fotoboek, waarvan de oplage beperkt is, zal niet via de boekhandel doch uitsluitend via inschrijving verkrijgbaar zijn. De prijs is vastgesteld op *f* 25,- per exemplaar, inclusief de verzendkosten. De inschrijving kan uitsluitend geschieden middels overmaking van een bedrag van *f* 25,- (of veelvouden daarvan) op giro 319381 t.n.v. H.B.V.I.N., Regentesselaan 107, 2562 CR 's-Gravenhage. Bij de overboeking gelieve U te vermelden *'fotoboek Peutjut'*. De toezending zal zo spoedig mogelijk doch in ieder geval in de loop van dit jaar plaats hebben. Een eventueel batig saldo zal ter beschikking van de Stichting Peutjutfonds worden gesteld.
Indien U zich in het bezit van dit unieke fotoboek wilt stellen, gireert U dan per omgaande. U voorkomt daarmede een mogelijke teleurstelling.

10. Tot slot nog een kleine correctie op bericht 5 uit de vorige aflevering. De Heer Kommies verzocht mij U mede te delen, dat zijn collectie nog volop in opbouw is en dus eigenlijk nog niet de betiteling *'mooie collectie'* kan verdragen. Als negentienjarige is hij pas enkele jaren gespecialiseerd.

B.C. CATS

Herinneringsmedaille Multinationale Vredesmachten

Naast de herinneringsmedaille voor VN-Vredesoperaties (zie artikel in *'Mars et Historia'* nr. 3, mei/juni 1981, blz. 64 t/m 65) is thans bij Koninklijk Besluit van 30 juli 1982 nr. 157 een herinneringsmedaille ingesteld voor Nederlandse militairen die deel hebben uitgemaakt van een multinationale vredesmacht zoals die thans dienst doet in de Sinaï.
De medaille is uitgevoerd in een dofgouden kleur genaamd *'oud-goud'* en heeft een diameter van 35 milimeter. Op de voorzijde is een geheven zwaard afgebeeld, omgeven door een olijftak alsmede het randschrift *'CONCORDIA FACIT PACEM'* (samenwerking maakt vrede); de keerzijde vertoont het Rijkswapen. Het lint, ter breedte van 27 mm is wit en heeft in het midden drie smalle banen in rood, wit en blauw. Het KB van 30 juli voorziet tevens in de instelling van een dofgoudkleurige gesp met opschrift SINAÏ, terwijl eventueel andere gespen aan het ereteken kunnen worden verbonden.

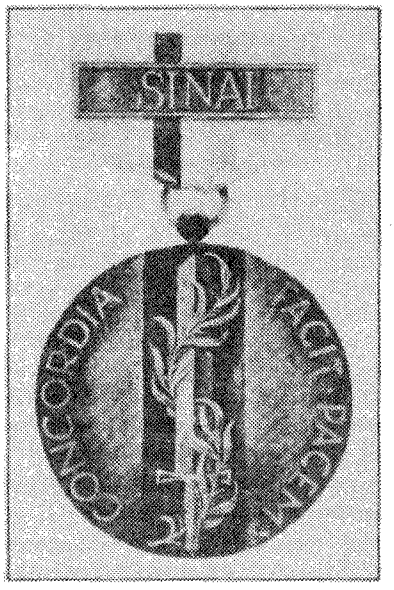

De herinneringsmedaille is ontworpen door de voormalige esthetische adviseur van het ministerie van Defensie F.J.H.Th. Smits, die met het geheven zwaard de militairen van de drie krijgsmachtdelen weergeeft. Met de olijftak wordt het vredelievend optreden tussen twee partijen gesymboliseerd, ook de kleur wit in het lint sluit hier bij aan. De Latijnse tekst duidt op het internationale verband waarin de vredestaak wordt vervuld.
In navolging van de toekenningsnormen van de Nederlandse VN-herinneringsmedaille komen voor de herinneringsmedaille *'multinationale vredesoperaties'* in aanmerking, degenen die van overheidswege gedurende ten-

minste drie maanden deel hebben uitgemaakt van zo'n vredesmacht ofwel gedurende een tenminste gelijke periode als waarnemer of in een soortgelijke functie bij enigerlei operatie van een multinationale vredesmacht zijn opgetreden. Voorwaarde is eveneens dat daarbij in alle opzichten een goede plichtsbetrachting en een goed gedrag zijn betoond. De gesp is bestemd voor hen die daadwerkelijk deel hebben uitgemaakt van een multinationale vredesmacht, in het andere geval wordt alleen de medaille toegekend. Een militair die reeds met deze herinneringsmedaille is onderscheiden krijgt er een gesp bij als hij opnieuw deelneemt aan een (andere) multinationale vredesmacht, waarvoor een gesp is ingesteld. De herinneringsmedaille zelf wordt dus één maal toegekend. De gesp met opschrift SINAÏ wordt ook slechts één keer uitgereikt; heruitzending naar dezelfde vredesmacht geeft dus geen uitzicht op aanvullingen op deze Nederlandse onderscheiding.

Reeds komen ruim honderd Nederlandse militairen van land-, zee- en luchtmacht, die de vereiste periode in de Sinaï hebben doorgebracht in aanmerking voor de onderscheiding. De landmachtstaf bereidt nu een bijeenkomst voor waar die inmiddels teruggekeerde militairen aan wie - overeenkomstig de bepalingen van het Koninklijk Besluit - een medaille wordt toegekend, de onderscheiding in ontvangst kunnen nemen.

Bronnen: genoemd Koninklijk Besluit en Defensiekrant nr. 30 dd. 12 augustus 1982.

J. ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (14)

230. **Alblasserdam.** Polderstraat. Zuil. Onthuld op 4 mei 1950 door generaal H.G. Winkelman.

231. **Alblasserdam.** Alle boerderijen in Alblasserdam en omgeving kregen bij de wederopbouw na 1940-1945 een gevelsteen voorstellende een leeuw die uit vlammen oprijst.

232. **Alblasserdam.** Sluis op de Dam. Gedenksteen, tekst:
BOMBARDEMENTSSCHADE 11 MEI 1940 DROOGGEMAAKT en HERSTELD AUG. 1940
BESTUUR v.d. NEDERWAARD. DE VOORZ. C. VERHOEF J.C.Zn. DE SECR. D. JAS, DE FABRIEK C.H. SPRIK.

233. **Amersfoort.** Toren O.L.V. kerk (de Lange Jan) Oostzijde. Steen in muur, tekst:
BIS AB HOSTE TEMPTATA
BIS A DEO SERVATA
MCMXL - MCMXLV
(Tweemaal door de vijand beproefd. Tweemaal door God behouden.)
(Bron: Mr. J.H. Carstens.)

234. **Amsterdam Noord.** Monument van vier grote gedenkstenen met inscriptie ter nagedachtenis aan de slachtoffers van het fascisme. Onthuld: 4 mei 1983.

235. **Berkel-Enschot (N. Br.).** Graf van sergeant A.J. Denissen. Steen geschonken door zijn kameraden uit de meidagen van 1940. Hij werd dodelijk gewond in Alblasserdam op 11 mei 1940, verpleegd in Gorinchem alwaar hij op 12 mei 1940 overleed. Hij werd op 4 juni 1940 herbegraven te Berkel-Enschot.
Bron: (ook van de nrs. 230 t/m 232) *'De strijd om de vergeten brug'*, van A. Korpel, bewerking P.A. Kerkwijk, copyright: *'De Klaroen'*, 1980.

236. **Bleskensgraaf.** Steen voorstellende bombarderende vliegtuigen, daaronder vlammen en het jaartal 1940. Ter herinnering aan het bombardement aldaar op 12 mei 1940.

237. **Breda.** Seeligkazerne. Groot-Arsenaal. Boven de ingang militaire in steen uitgevoerde attributen. Dit gebouw werd in 1771 gebouwd door J.C.W. Herlin.

238. **Damwoude** (vroeger Akkerwoude). Gem. Dantumadeel. Achterweg. Houten kruis op betonnen voet ter nagedachtenis aan Harm Brouwer en Jan Kaper. Gesneuveld op deze plaats op 15

april 1945 bij een vuurgevecht met twee Duitsers. H. Brouwer was geboren op 5 maart 1922, melkventer van beroep en lid van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. Jan Kaper, *'Blonde Jan'*, was als marechaussee ondergedoken omdat hij weigerde joden te arresteren en hij wist dat hij gezocht werd. Hij werd gevangen genomen maar wist te ontsnappen. Hij was lid van de K.P. (Knokploeg).
Bron: Reitsma, blz. 45.

239. **Damwoude.** Gem. Dantumadeel.
Straatnaam genoemd naar Pieter Dantuma. Hij werd geboren op 9 november 1933 en overleed op 20 maart 1945. Hij kreeg van een Duitse patrouille een schot in zijn zij. Hij stierf echter hieraan omdat zijn lichaam al verzwakt was door pleuritus.
Bron: Reitsma, blz. 46.

240. **Delft.** Parkje aan de Wateringse Vest aan de voet van de watertoren. Grafsteen van de omstreden persoon Naundorff, die in 1845 te Delft overleed. Het is mogelijk dat hij de Franse Lodewijk XVII is geweest en dus niet als kind van Lodewijk XVI tijdens de Franse revolutie zou zijn vermoord.
Bron; *'Reisboek voor Nederland'*, uitg. 1965.

241. **Delft.** Aan het einde van de Oude Delft waar deze samenkomt met de Geer. Het Armamentarium (wapenmagazijn), het oudste deel dateert uit 1601. Aan de westgevel MARS met krijgstrofeeën.
(Hier wordt in de toekomst het Legermuseum uit Leiden ondergebracht.)

242. **Delft.** Nieuwe Kerk. Monument bestaande uit een zwarte gedenkplaat met een wit marmeren omlijsting. Beeldhouwer: L. Roijer uit 's-Gravenhage.
Opschrift:
Cornelis Diderik Adrianus Schutter, Kapitein der artillerie, Ridder der 4e klasse van de Militaire Willemsorde, op den 11de December 1832 bij de verdediging der Citadel van Antwerpen in het bastion Toledo gesneuveld in den ouderdom van 36 jaren en den volgenden dag in het bastion Hernando begraven.
Boudewijn von Hoey Schildhouwer van Oostée, kapitein der artillerie, Ridder der 4e klasse der Militaire Willemsorde, op den 13de december 1832 bij de verdediging der Citadel van Antwerpen in het bastion Toledo gesneuveld in den ouderdom van 34 jaren en den volgenden dag in het bastion Alba begraven.
(Enige officieren der artillerie hebben dit gedenkteken doen plaatsen in de Nieuwe Kerk te Delft in den jare 1834.)

243. **Delft.** Prinsenhof. Bij de trap is de plaats gemarkeerd en het kogelgat nog zichtbaar waar op 10 juli 1584 de Prins van Oranje door Balthasar Gérards werd vermoord.

244. **Dokkum.** Postkantoor, zandstenen gedenkplaat. Tekst: Ter herinnering aan onze medewerkers bij het staatsbedrijf der P.T.T. Jan van Dijken, Johannes J. Erich. Zij werden gefusilleerd tijdens de oorlog 1940-1945.
Onthuld: 19 mei 1954.
Van Dijken, geb. 25 juni 1903, was direkteur van het Dokkumer postkantoor. Wegens zijn illegaal werk werd hij 22 januari 1945 in Dokkum gefusilleerd (Zie ook het monument in Dokkum).
Erich, schuilnaam Schipper, geboren 10 september 1914. Hij werd 26 mei 1944 doodgeschoten in het inspectiekantoor van de belastingen in Drachten. (Zie verder bij Drachten en Dokkum.)
Bron; Reitsma, blz. 51.

245. **Dokkum.** Monument ter herinnering aan de massaexecutie op 22 januari 1945 van 20 gevangenen uit Leeuwarden en Groningen. Aanleiding: een gevecht van verzetsstrijders met Duitsers toen een arrestatiewagen nabij Valom werd overvallen. Hierbij sneuvelde een Duitser en een Belg in Duitse dienst. De apotheker dr. Pieter Engelbertus Gunster, die van de gehele verzetsorganisatie op de hoogte was, werd bevrijd.

Dit monument bestond tot 1965 uit een houten kruis met de namen van de slachtoffers, geboortedata en geboorteplaatsen. In 1965 werd een nieuw monument onthuld, gemaakt door de Hongaarse vluchteling en beeldhouwer Peter Gelenscer.
De 20 slachtoffers waren:
Heinrich F.W. Krohne, schoorsteenbouwer, 8 maart 1903

Jan W. Bukers, vertegenwoordiger, 14 februari 1903
Hendrik Lommert, tekenaar, 25 maart 1923
Harm E. Blaauw, opzichter, 15 september 1917
Aris Heijdenrijk, kelner, 10 januari 1909
Freerk Walters, politieagent, 9 juni 1925
Herman I. van Gelder, slager, 24 april 1911
Abraham E. Sachs, koopman, 4 februari 1899
Hendrik Boersma, gem. secr., 4 maart 1903
Hendrik Woldring, belastingambt., 14 december 1884
Jarl Ruinen, arts, 23 december 1906
Jan van Dijken, dir. postkantoor, 25 juni 1903
Geale Postma, landarbeider, 16 februari 1921
Louwrens Hulshof, bankbediende, 13 juli 1920
Wilhelmus Moorman, kantoorbediende, 7 mei 1925
David Adler, koopman, 18 april 1885
Ernst Meinsma, landbouwer, 4 maart 1889 (zie ook Ternaard)
Hinne Krolis, gem. ambtenaar, 29 oktober 1893
Arnold Frensdorf, koopman, 23 januari 1882
Jan Duursma, brandweerman, 17 mei 1903
(Zie ook deze namen op het monument op de Noorderdwinger te Dokkum.)
Bron: Reitsma, blz. 55.

246. **Dokkum.** Herv. Kerk uit de 14e eeuw. Bronzen drieluik. Herinnert aan de deportatie van ds. Jozef Willem Bernard Cohen, geboren 30 juni 1904. Gearresteerd omdat hij tegen de bezetter preekte, werd vrijgelaten en weer gearresteerd. Naar Dachau overgebracht alwaar hij op 23 mei 1942 stierf. Tekst: *'Al rooft g'ons al ons goed, vrouw, kind en eer en bloed, ontneemt 't ons alles vrij! Gij wint er toch niet bij: Het rijk blijft ons behouden.'*
Bron: Reitsma, blz, 56.

247. **Dokkum.** Oorlogsmonument aan de Noorderdwinger. Ontwerp: Nel Bakema, 1949, uit Haarlem. Stelt voor twee mannenfiguren. De ene man vastberaden ondersteunt een kameraad die dreigt te verslappen. Daaronder reliëfs die uitbeelden: vreugde van de bevrijding, de fusillade op 22 januari 1945 aan de Woudweg, Duitsers die een huis binnendringen, het wegvoeren van een man of onderduiker, de goed geslaagde poging tot ontvluchting uit het Waaggebouw (politiebureau).
De namen van de 14 slachtoffers staan op het voetstuk: Ids de Beer, 7 juli 1916, handelsreiziger, medewerker aan de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers, schuilnaam *'Viervoeter'*. Werd op 2 februari 1945 tijdens een ontvluchtingspoging neergeschoten.

Jan Drost, 9 februari 1917, wachtmeester der artillerie, sneuvelde 15 mei 1940. J.W.B. Cohen, zie: Drieluik in de Dokkumer Hervormde Kerk. Klaas van Dijk, 11 augustus 1893, *'Ome Klaas'*, Jodenhelper en lid K.P. (Knokploeg). Werd doodgeschoten toen hij zich bij een Duitse huiszoeking verborg en gevonden werd. J. van Dijken en J.J. Erich, zie postkantoor Dokkum. Johannes Glas, 7 april 1919, bakker, ondergedoken en bij overval doodgeschoten. Laurens Hulshof, *'Keimpe'*, 13 juli 1920, bankbediende, wegens illegaal werk en wapenbezit gefusilleerd. Jacob Lemstra, timmerman, 21 mei 1924, ondergedoken, toen hij een keer naar buiten ging door een Duitse patrouille ontdekt en aangeschoten, overleed 26 december 1944 te Leeuwarden.
Sijtse Lolkema, 8 september 1888, verzorgde onderduikers, o.a. met bonkaarten. Werd verraden en overgebracht naar kamp Siegburg, waar hij op 21 januari 1945 overleed. Petrus (Pé) Woudstra, 21 november 1919, ambtenaar. Lid K.P. (Knokploeg), deed koerierswerk. Gearresteerd tijdens razzia op 27 maart 1945. Tijdens transport uit de gevangeniswagen gehaald en ter plaatse neergeschoten.
Wytse Woudsma, 12 februari 1921, kantoorbediende. Illegaal werker, schuilnaam Rienk Prins. Moest al in 1940 in Duitse munitiefabriek werken, kreeg TBC. Terug naar Dokkum en in 't

verzet, hielp joden, lid spionage afdeling. Gearresteerd te Leiden 22 juni 1944, gefusilleerd 4 september 1944.
Jacques Johan Cornelis Terwisscha van Scheltinga, 8 juli 1922, verkoper. In 't verzet, bracht een piloot naar België. Gearresteerd maar weer bevrijd, weer gearresteerd toen hij trachtte met Russische gevangenen de grens over te komen. Wist zijn bewaker tijdens het vervoer naar Duitsland om te kopen, kon de trein verlaten in Venlo. Door verraad weer gevangen, overgebracht naar Haren, daarna Utrecht. Te werk gesteld in de zoutmijnen van Celle. Overleed 11 april 1945.
Johannes Lolkema, 3 juli 1921, lichtmatroos. Zijn schip werd op 8 augustus 1940 beschoten door vliegtuigen. Hij stierf te Poole in Engeland, waar hij voor verpleging was opgenomen op 9 augustus 1940.
Bron: Reitsma, blz. 57.

H. RINGOIR

OFFICIERSSCHOLEN IN NEDERLAND

1. De Koninklijke Militaire Academie en haar voorgangers

Van oudsher werden officieren opgeleid bij de troep. Reeds op zeer jeugdige leeftijd kwamen jongelieden van goeden huize bij vader of oom als cadet in de compagnie en vergaarden al doende zoveel kennis van het militaire vak, dat zij op 16-jarige leeftijd vaandrig of kornet konden worden, waarna zij minstens vier jaar in een rang moesten dienen om bevorderd te kunnen worden. Zo kon men op 20-jarige leeftijd luitenant, op 24-jarige leeftijd kapitein of ritmeester, op 28-jarige leeftijd majoor, op 32-jarige leeftijd luitenant-kolonel en op 36-jarige leeftijd kolonel worden.

In werkelijkheid werd deze carrière nooit doorlopen; integendeel de 16-jarige cadetten moesten vaak als vaandrig-supernumerair jarenlang op aanstelling tot luitenant wachten. Maar zo was er bij de regimenten wel altijd voldoende keuze als er een vacature als luitenant ontstond. In de officiersboekjes zien we dan ook dat als een officier door overlijden of ouderdom de dienst verlaat, door een grote of kleine reeks bevorderingen moeiteloos in de ontstane vacature voorzien wordt. Althans bij de infanterie en de cavalerie, want bij de artillerie lag het wel iets moeilijker.
Wie bij de infanterie of cavalerie enige jaren de garnizoensdienst volgde met de regelmatige schietoefeningen en de exercities *'so te voet als te paard'* wist ongeveer wel alles wat bij het wapen te koop was.
Voor de artillerie bestond de vredesdienst hoofdzakelijk uit onderhoud. Er werden wel nu en dan schietoefeningen gehouden, want uit allerlei ordonnanties blijkt, dat de magazijnmeesters polver beschikbaar moesten stellen voor de artillerie. Pas in 1878 toen de dracht van de vestingartillerie door de invoering van achterladers sterk was toegenomen, werd bij de 4e Afdeling Vestingartillerie te Zwolle een Artillerie Schietschool opgericht, die nabij Oldebroek een terrein in gebruik nam, dat in 1922 het Artillerie Schietkamp werd.
Maar voor de kennis der artillerie was meer nodig dan onderhoud en schieten. Trolis Nielson Brinck, die van 1677 tot 1680 kapitein was van één van de eerste compagnieën van het Regiment Artillerie, publiceerde in 1681 een *'Beschryvinge van de Artillerye, Leerende in 't korte alle 't geene dat tot de beginselen en Fondamenten van nooden is'*, en rond 1766 schreef David Emanuel Musley, in 1749 kapitein, in 1770 majoor, in 1775 kolonel der artillerie en overleden in 1777, een prachtig geïllustreerd handboek dat in de bibliotheek van de Koninklijke Militaire Academie ligt te wachten tot de Sectie Militaire Geschiedenis een facsimilé herdruk opneemt in de Militair-

Historische Bijdragen.
Ongetwijfeld zijn er veel meer van dergelijke boeken geweest en zeker kan worden aangenomen, dat kundige artillerie officieren hun jongere collega's hebben ingewijd in de geheimen van ballistiek, weersinvloeden, metalurgie en springstofchemie en het ligt voor de hand dat de behoefte deze instructie op een school te geven het eerst bij het wapen der artillerie werd gevoeld.
Bij de genie lag de zaak weer anders. In den beginne waren ingenieurs opgeleid aan Hogescholen, zoals te Franeker waar Coehoorn leerling werd van Professor Fullenius, maar waar later civiele ingenieurs werden opgeleid, waarbij te bedenken is, dat de aanleg en het onderhoud van vestingwerken en waterkeringen door de overeenkomstige constructie zeer nauw verwant waren.

Op de Eerstaanwezendschappen, die in alle vestingen bestonden, konden jonge ingenieurs voortdurend profiteren van de kennis van de oudere collega's die de leiding hadden van de onderhouds- en herstelwerkzaamheden. Ook de mineurs hadden sinds Carel Diederik Dumoulin in 1769 kolonel-commandant van het Regiment Mineurs en Sappeurs en in 1774 Directeur-generaal van Fortificatiën was geworden voortdurend een vredestaak (het nog bestaande stelsel van contramijnen te Maastricht is door hen gebouwd).
Pas in 1800, als de grensvestingen geen betekenis meer hebben en onder Krayenhoff de stelling van Beverwijk gebouwd is (1799) en de bouw van kustvestingen Den Helder, Vlissingen, Ooltgensplaat in overweging genomen wordt, komt er een Artillerie en Genieschool te Zutphen.
Zo werden dus op 1 maart 1789 Artillerieschoien gesticht te Zutphen, Breda en 's-Gravenhage, op 8 juli 1795 uitgebreid met een school te Groningen.
De school te Zutphen wordt in 1800, 23 september, Artillerie en Genieschool en op 12 juli 1805 worden de drie artillerieschoien Breda, 's-Gravenhage en Groningen samengevoegd met de Artillerie en Genieschool, die tegelijk verplaatst wordt van Zutphen naar Amersfoort.
Opgemerkt moet worden dat de leerlingen van deze scholen geen cadetten zijn maar élève's. De cadetten verschijnen pas weer op 17 september 1806 bij de oprichting van de Koninklijke Militaire Kadettenschool te Honsholredijk, waar *'knapen'* opgeleid worden voor de Artillerie en Genieschool of de compagnieën Adelborsten die bij het Regiment Gardegrenadiers zijn opgericht.
Op 18 oktober 1809 worden beide instellingen samengevoegd tot de Koninklijke Militaire School te 's-Gravenhage, die na de inlijving van ons land bij Frankrijk op 16 september 1810 wordt opgeheven.
Na het herstel der onafhankelijkheid wordt op 24 februari 1814 de Artillerie en Genieschool heropgericht, onder dezelfde commandant, en gevestigd te Delft. Deze commandant is Jan Hendrik Voet, die op 20 maart 1789 als luitenant der artillerie de leiding krijgt van de school te Zutphen, op 1 juli 1790 wordt bevorderd tot kapitein, op 29 oktober 1804 tot luitenant-kolonel, de majoorsrang bestond toen niet, en op 1 juli 1808 tot kolonel. Als de Kadettenschool waarvan de kolonel Onno Zwier van Sandick sedert de oprichting commandant is met de school van Voet wordt verenigd, blijft kolonel Voet commandant van de Koninklijke Militaire School en wordt hij op 12 november 1809 zelfs bevorderd tot generaal-majoor. Maar hij is niet de hoogste autoriteit op de Koninklijke Militaire School. Dat is de maarschalk van Holland Philip Julius Baron (na 1810 Graaf) van Zuylen van Nijevelt, een man met een zeer bewogen militaire carrière. In 1787 was hij als majoor bij het Regiment Karabiniers Oranje-Friesland, betrokken bij de aanhouding van Prinses Wilhelmina bij Goejanverwellesluis en wijkt hij uit naar Frankrijk, vanwaar hij met het Bataafse Legioen in 1795 terugkeert en reeds op 5 juni van dat jaar bevorderd wordt tot generaal-majoor in het Bataafse Leger. Hij wordt 8 juni 1803 luitenant-generaal, door Koning Lodewijk verheven tot baron en op 21 december 1806 bevorderd tot maarschalk van Holland.

Toen deze rang op last van Napoleon werd afgeschaft werd hij 4 februari 1810 weer generaal en ging kort daarna over in Franse dienst en 28 februari 1810 bevorderd tot Comte de l'Empire. Op 1 juli 1814 wordt hij als luitenant-generaal in Nederland gepensioneerd en op 17 oktober 1822 erkend als baron en bevorderd tot graaf.
Het is niet aannemelijk, dat hij zuiver als ere-

blijk in 1809 het gouverneurschap heeft verkregen. Uit wat later gebeurd is, valt eerder op te maken, dat een militair gezocht is, die boven kolonel Voet gesteld kon worden, zodat deze voor het militair onderwijs behouden kon worden. Want de aanleiding van de oprichting van de K.M.A. was wel degelijk dat de school te Delft niet voldeed.
Zeker lag het niet aan de kennis van generaal Voet, want nadat hij op 12 maart 1814 aangesteld was als Nederlands generaal-majoor werd hij op 24 november 1816 reeds bevorderd tot luitenant-generaal en toen op 24 november 1828 de K.M.A. werd opgericht, werd hij president van de examencommissie. Maar net als 19 jaar eerder onder een gouverneur.
En ook deze gouverneur was een militair met een bewogen carrière en veel aanzien. Carel August Gunckel werd 18 juli 1806 kapitein van de Compagnie Artillerie van de Garde, die op 21 december reeds een compagnie rijdende artillerie werd, waarna de commandant op 12 november 1807 bevorderd werd tot luitenant-kolonel. In deze rang ging hij met de compagnie over bij het régiment d'artillerie à cheval de la garde impériale. Op 21 april 1815 werd hij generaal-majoor der artillerie in het Nederlandse leger en op 15 juli 1826 bevorderd tot luitenant-generaal. Hoe hoog hij in aanzien stond blijkt uit zijn verdere dieptragische levensloop.
Na zijn pensionering had de generaal een verhouding met zijn dienstmeid, die hem dreigde met een schandaal als hij haar niet huwde. Daar de enige zoon van de generaal predikant was, probeerde hij nog een financiële schikking, waarvan de andere partij niets wilde weten, daar zij bij een huwelijk toch de erfgenaam van de veel oudere generaal zou zijn. Om aan deze chantage te ontkomen vergiftigde de oude man zijn minnares met rattekruid op bloedworst. Het serpent had echter een brief nagelaten voor het geval dat haar iets mocht overkomen en de generaal werd door een burgerrechtbank wegens moord met voorbedachten rade ter dood veroordeeld. In een hoffelijke brief verontschuldigde de generaal zich bij de rechtbank voor de door hem veroorzaakte overlast en verzocht bemiddeling bij de koning om de eerloze dood aan de galg veranderd te krijgen in de eervolle dood door de kogel. Zijne Majesteit kon aan dit verzoek niet voldoen doch wijzigde om wille van de vele verdiensten de doodstraf in levenslange gevangenisstraf. Hiervan heeft de grijsaard, die een ijzeren gestel had tot op zeer hoge leeftijd mogen profiteren.
Waarschijnlijk om het teer gemoed der cadetten te ontzien, wordt in de oudste gedenkboeken van de K.M.A. de naam Gunckel niet genoemd en in volgende edities zijn levensloop bij de pensionering afgebroken. Nog altijd wordt bloedworst niet als broodbeleg op de academie gebruikt. Waaruit wel blijkt dat ook de generaal Gunckel geen behoefte had aan een erefunctie en hij wel degelijk, net als de maarschalk in 1809 boven de generaal Voet geplaatst werd om deze voor het militair onderwijs te kunnen behouden.
Uit correspondentie van tijdgenoten, gepubliceerd door Professor Boonebakker in Mars et Historia, weten wij nu dat de discipline op de school te Delft bepaald onvoldoende was. Op 29 mei 1826 werd de school te Delft in zoverre opgeheven, dat geen nieuwe élèves meer werden aangenomen. Diegenen die bij de opening van de K.M.A. op 24 november 1828 hun studie nog niet voltooid hadden, dus niet de vlugsten, gingen over naar de K.M.A. En deze heren klagen in hun brieven steen en been over de *'kostschool'* die ze ronduit vergelijken met een tuchthuis. Ze zwakken hun beschuldiging wel erg af als ze in andere brieven herinneren aan de goede oude tijd in Delft, toen ze tijdens de colleges van Voet uit de ramen klommen om naar een koffijhuis te gaan.
Dit werpt wel een heel duidelijk licht op de persoon van de generaal Voet. Ongetwijfeld was hij een briljant geleerde, maar na 1789 had hij nooit meer bij de troep gediend. Geen wonder dat hij bij het doceren geen aandacht kon besteden aan leergierige knapen die uit de ramen klommen. Inmiddels verklaart dit wel waarom de K.M.A. een gouverneur heeft, een functie die niets gemeen heeft met de veel oudere functie van gouverneur van de vesting Breda.
De cadettenschool die van 1806 tot 1809 bestond is nog éénmaal herleefd toen op 30 maart 1893 te Alkmaar een Kadettenschool werd opgericht. Deze was ook bestemd voor knapen die niet in het bezit waren van een einddiploma van de Vijfjarige Hogere Bur-

gerschool. Na twee jaar konden de cadetten overgaan naar het eerste studiejaar van de K.M.A.
De generaal der infanterie J.J.G. Baron van Voorst tot Voorst, commandant van het Veldleger in 1940, bezocht van 1896 tot 1898 de Kadettenschool te Alkmaar. Op 1 juli 1924 gingen de laatste cadetten van Alkmaar naar Breda en hield de Kadettenschool op te bestaan.
De K.M.A. te Breda moet op 14 mei 1940 geacht worden door de capitulatie te zijn opgeheven, maar werd op 1 oktober 1940 te Bandoeng weer opgericht. De cadettencompagnie bood tot het laatste toe weerstand in de Tjiaterstelling, maar op 14 maart 1942 werd opnieuw de K.M.A. door capitulatie opgeheven. Pas op 15 mei 1948 werd de K.M.A. te Breda hersteld.

2. Andere Officiersscholen

Behalve de cadettenscholen van 1806 tot 1809 en 1893 tot 1924, die als voorbereidingen van de K.M.A. en haar voorgangers beschouwd kunnen worden, zijn er twee scholen geweest die volkomen naast de K.M.A. officieren hebben opgeleid. De oudste en meest bekende was de Hoofdcursus, thans bijna vergeten is de officiersschool te Haarlem, die bestond van 7 juli 1886 tot 1 oktober 1897 en waar uitsluitend officieren voor de infanterie werden opgeleid. De officiële naam was Militaire School. De eerste directeur van deze school, kapitein L. de Vlaming, 22 juni 1891 bevorderd tot majoor, werd 30 maart 1893 de eerste directeur van de hiervoorgenoemde Kadettenschool te Alkmaar.
De Hoofdcursus ontstond op 1 oktober 1869, toen bij het op 21 november 1850 te Kampen opgerichte Instructiebataljon, voorganger van de Koninklijke Militaire School te Weert, en bij het 2e en 5e Regiment Infanterie, respectievelijk te Maastricht en 's-Hertogenbosch, hoofdcursussen werden opgericht voor uitmuntende onderofficieren die officier wilden worden. Op 1 juli 1890 werden de drie cursussen samengesmolten tot de Hoofdcursus te Kampen, die verbonden bleef aan het Instructiebataljon.
Op 1 juli 1924 gingen de nog aanwezige cursisten, met vaandel, over naar de Koninklijke Militaire Academie.
Thans bestaat te Breda een Opleidingscentrum voor Officieren van Speciale Dienst, die volledig een voortzetting van de Militaire School (1886-1897) en Hoofdcursus (1869-1924) is, maar uit bureaucratische eigenwijsheid geen naam mocht dragen die daaraan herinnert.
Thans gaan er stemmen op om het instituut het predikaat *'koninklijk'* te geven in analogie van K.M.A. en K.M.S. De huidige naam zou dan zo iets als K.O.C.O.S. worden. Door de Traditiecommissie voor de Koninklijke Landmacht is voorgesteld de naam te wijzigen in *'Officiersschool voor de Koninklijke Landmacht'*.

Genealogieën

1. Koninklijke Militaire Academie

1 maart 1789 Artilleriescholen te Zutphen, Breda en 's-Gravenhage
8 juli 1795 Artilleriescholen te Zutphen, Breda, 's-Gravenhage en Groningen
23 september 1800 Artillerie- en Genieschool te Zutphen, Artilleriescholen te Breda, 's-Gravenhage en Groningen
12 juli 1805 Artillerie- en Genieschool te Amersfoort
17 september 1806 Artillerie- en Genieschool te Amersfoort en Koninklijke Militaire Kadettenschool te Honsholredijk
18 oktober 1809 Koninklijke Militaire School te 's-Gravenhage
16 september 1810 opgeheven.
24 februari 1814 Artillerie- en Genieschool te Delft
29 mei 1826 opgeheven.
24 november 1828 Koninklijke Militaire Academie (te Breda)
3 augustus 1851 Koninklijke Academie voor Zee- en Landmacht
7 april 1855 Koninklijke Militaire Academie
30 maart 1898 Koninklijke Militaire Academie en Kadettenschool te Alkmaar
1 juli 1924 Koninklijke Militaire Academie
14 mei 1940 ontbonden.
1 oktober 1940 Koninklijke Militaire Academie te Bandoeng
14 maart 1942 ontbonden.
15 mei 1948 Koninklijke Militaire Academie (te Breda).

Commandanten van de scholen tot 1826

1789-1800 Artillerieschool te Zutphen
1800-1805 Artillerie- en Genieschool te Zut-

phen
1805-1809 Artillerie- en Genieschool te Amersfoort
1809-1810 Koninklijke Militaire School te 's-Gravenhage
1814-1826 Artillerie- en Genieschool te Delft.
20 maart 1789 JAN HENDRIK VOET, luitenant der artillerie, 1 juli 1790, kapitein, 29 oktober 1804, luitenant-kolonel, 1 juli 1808, kolonel, 12 november 1809, generaal-majoor, 16 september 1810 in Franse dienst, 12 maart 1814, generaal-majoor, 24 november 1816, luitenant-generaal, 24 november 1828 president van de examencommissie van de Koninklijke Militaire Academie
1789-1805 Artillerieschool te Breda.
20 maart 1689 ULRICH HUGUENIN, luitenant der artillerie, 21 februari 1793, kapitein en commandant van de 2e compagnie van de 2e brigade rijdende artillerie
22 februari 1793 J.F. SEEGER, kapitein der artillerie tot 12 juli 1805.
1789-1805 Artillerieschool te 's-Gravenhage.
20 maart 1789 AUGUST GODLIEB DIAZ VON VIVANO, luitenant der artillerie, 22 februari 1793, kapitein, 1803 luitenant-kolonel tot 12 juli 1805.
1795-1805 Artillerieschool te Groningen.
8 juli 1795 DIRK KUIPER, kapitein der artillerie, tot 12 juli 1805.
1806-1809 Koninklijke Militaire Kadettenschool te Honsholredijk.
17 september 1806 ONNO ZWIER VAN SANDICK, kolonel der infanterie, 12 november 1809 en 5 januari 1814 generaal-majoor, 22 april 1815 luitenant-generaal tot 18 oktober 1809.

1893-1924 Kadettenschool te Alkmaar.
Directeuren
30 september 1893 majoor L. de Vlaming, 1895 luitenant-kolonel
1 oktober 1896 majoor J. Doornbos, 1898 luitenant-kolonel
1 januari 1900 luitenant-kolonel Jhr. C.K. van der Wijck
5 november 1902 majoor J.H.P. de Lille Hogerwaard, 1904 luitenant-kolonel
11 juni 1907 luitenant-kolonel J.H. de Wildt
1 februari 1910 luitenant-kolonel J.D. Grevinck
1 maart 1913 luitenant-kolonel F.L.J. van der Pol
1 mei 1919 majoor T. Boekholt
30 december 1921 kapitein A.H.P. Blauw, tot 1 juli 1924.

Gouverneurs tot 1810 van de Koninklijke Militaire School te 's-Gravenhage, na 1828 van de Koninklijke Militaire Academie te Breda.
18 oktober 1809 PHILIP JULIUS BARON VAN ZUYLEN TOT NIJEVELT, maarschalk van Holland, 4 februari 1810 generaal-honorair, 30 december 1810 Comte de l'Empire, 1 juli 1814 luitenant-generaal buiten dienst, 17 oktober 1822 erkend als baron en bevorderd tot graaf (tot 16 september 1810 in functie).
24 november 1828 CAREL AUGUST GUNCKEL, luitenant-generaal der artillerie sedert 15 juli 1826,
hierna zoals aangegeven in de opeenvolgende gedenkboeken.

2. Opleidingscentrum voor Officieren van Speciale Dienst

1 oktober 1869 Hoofdcursussen bij het Instructiebataljon te Kampen, het 2e Regiment Infanterie te Maastricht en het 5e Regiment Infanterie te 's-Hertogenbosch
7 juli 1886 Hoofdcursussen te Kampen, Maastricht en 's-Hertogenbosch, en Militaire School te Haarlem
1 juli 1890 Hoofdcursus te Kampen en Militaire School te Haarlem
1 oktober 1897 Hoofdcursus te Kampen
1 juli 1924 gevoegd bij K.M.A. te Breda
? ? ? 1976 Opleidingscentrum voor Officieren van Speciale Dienst, voorstel Officiersschool voor de Koninklijke Landmacht.

Directeuren van de Hoofdcursussen
1869-1890 te Maastricht p.m.
1869-1890 te 's-Hertogenbosch p.m.
1869-1924 te Kampen p.m.

Directeuren van de Militaire School te Haarlem
7 juli 1886 Kapitein L. de Vlaming, 22 juni 1891 majoor, 30 september 1893 directeur van de Kadettenschool te Alkmaar
30 september 1893 Kapitein B.W. Mensing tot 1 oktober 1897.

J. SEMMELINK

EEN GROTE MANOEUVRE IN 1896

't Begon in DOESBURG, eens enkele weken mijn eigen plaats van militaire oefening (augustus 1929, 19e Reg.Infanterie, in tenten ondergebracht op 't kazerneterrein, Mauritskade 31), eind augustus van het jaar 1896.
'Vanaf het marktplein door de Ooipoortstraat, die breed uitloopt op het voorplein van de Mauritskazerne (is de weg naar 't stoomgemaal 'Lijmers' en naar kasteel Bingerden). - In 1866 werd dit gebouw voor rekening van de gemeente hier gezet en sindsdien is Doesburg opgenomen onder de vaderlandsche garnizoenssteden, waarschijnlijk meer ten pleziere van de inwoners dan van hen voor wie deze bataillonskazerne gesticht werd . . .', zo schreef D.J.van der Ven in 1917[1].
Een kwarteeuw vóór de Mauritskazerne verrees schreef Van der Aa heel wat over Doesburg, o.a.: 'Doesborgh had vroeger vier poorten, van welke er thans nog maar drie bestaan. - Ook ligt er voor de stad eene schipbrug over den IJssel. De stad heeft breede straten en fraaije, naar den tegenwoordigen smaak gebouwde, huizen, hetgeen haar een behaaglijk voorkomen geeft, terwijl de met boomen beplante, vrij hooge wallen, den wandelaar uitmuntende gezichten aanbieden. D. telt 556 huizen, bewoond door 709 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van 4000 inwoners, die meest hun bestaan vinden in den landbouw, de veeteelt, den koophandel . . . terwijl de Doesborghsche mostaard, die wijd en zijd verzonden wordt, eenen algemeenen roem heeft verworven. Behalve eene drukkerij heeft men er geene fabrijken of trafijken. - Er worden jaarlijksch zes paarden-, beesten- en varkensmarkten en eene kermis (25 Junij) gehouden. . . .'[2]
Het inwonertal steeg tot ongeveer 5100 op 1.1.1940, tot 8700 in 1960.
Rond Doesburg liggen de in 1949 gerestaureerde vestingwerken van Menno baron van Coehoorn (1641-1704).
In 1896 dan werd een grote manoeuvre georganiseerd, waaraan ook die van Doesburg deelnamen; onder hen waren enkelen uit Ambt-Doetinchem, o.a. 'Bertus van d'n



In vol ornaat!

Holtdrost', die veertig jaar later naar 'die ou Transvaal' emigreerde, in leven ontginner, boer, bouwer, industriëel, schrijver-zonder-uitgever, mijn vader, in 1954 te Pretoria overden en aldaar begraven.
Als loteling van de lichting van 1892 werd hij, op 20-jarige leeftijd, ingedeeld bij het 1e Bataljon van het 8e Regiment Infanterie. Volgens het bewaard gebleven 'Bewijs van Ontslag' was zijn 'Stamboek' no. 86131, zijn signalement toen: lang 1.724 Meter; aangezicht: rond; voorhoofd: hoog; oogen: blauw; neus:

gewoon; mond: gewoon; kin: rond; haar: blond; wenkbrauwen: blond; merkbare teekenen: geene. - Op 1 november 1892 werd hij 'milicien korporaal'; ging met groot verlof 29.4.1893, kwam terug voor verdere oefeningen in 1895 (20 augustus - 23 september) en in 1896 (27 augustus - 17 september) en werd het genoemde dokument 'wegens geëindigden militairen diensttijd' op 10.5.1899 te Doesburg onderteekend door de Luitenant Kolonel Klasing.

Vervolgens uit het Dagboek, Aanteekeningen der manoeuvre in 1896 in Drenthe en Overijssel, van L.D.Semmelink Jzn. (weglatingen aangeduid met . . .).

(Schrijfboekformaat 208 x 162 mm; 44 blz. waarvan 32 beschreven zijn; het beige omslag-voorblad wordt ingenomen door een fotografische afbeelding van een rij gebouwen aan, en weerspiegelend in, een gracht, met onderschrift: Leiden - De Waag. Bovenaan de handtekening en datum: L.D.Semmelink - 27 November 1896)

27 Augustus. Eindelijk klaar al is 't dan al tien uur; wat 'n rumoer, eerst van huis, toen aan de tram. Wat een massa blauwe jongens; daarna Doesburg. Hier verstrooide zich de menigte weer; nog een uur tijd vóór we in de kazerne moeten zijn. Ik volg de oude bezoeker naar Mil. Tehuis; alles is feestelijk ingericht. Eindelijk vereeren we de kazerne met ons bezoek, waar niet minder lawaay wordt vernomen dan aan den tram. Ik heb 't voorrecht onder te kunnen liggen. Na een poosje mogen we ons aan bruine boonen met spek te goed doen; nu volgt inspektie, wapens ontvangen en nogmaals inspektie tot 9 uur toe. Nog even naar 't Tehuis, daarna zoeken we 't kotje op.

28 We komen zoo spoedig mogelijk in de bullen; eerst wat theorie, dan kleedertaxatie en nogmaals theorie. Ja, ja, de jongens zijn alles verleerd, 't moet ons van A tot Z weer voor gekauwd worden. Zagen we dit bij de theorie, met het exerceeren ondervonden wij dit niet minder; doch 'dat zal alles wel beter worden', zegt Mr De Winter in zijn 'Jongens van Jan de Witt'. 't Waren ook weer zulke vreemde handgrepen voor die nieuwe geweren, ofschoon wij 't met de oude doen moeten; een mal figuur: onder de wapens komen om de nieuwe geweren te leeren en nauwlijks een nieuw geweer te zien; of wij ze wel krijgen zullen? 't Gaat overigens goed; goeje officieren, geen zware dienst, en dan om zes uur al gedaan, dan is 't nog vol te houden. Ik mag in alles de hand zien van een Vader die mij weldoet verre, verre boven ik verdiend had. Hem zij de eer!

Zaterdag 29 Augustus. Een bijzonder geval in 't militaire leven, dat we een Zaterdag achter den rug hebben zonder inspectie te maken. De tijd is zeker te kort om zich nu nog druk te maken met model. Bij de theorie hebben we luitenant . . . als een heel kalm en goed officier leeren kennen, even als bij 't exerceeren. Als Groepscommandant ben ik mijzelf meegevallen; 't ging tamelijk goed. In het Tehuis heb ik aardig gekeuveld met Ormel (mil.'92) van Aalten. Wat 'n genot dat er Geestverwanten onder de soldaten te vinden zijn, zoodat we elkander nog eens kunnen opscherpen 'in den geloove'; daarna nog gekuierd met denzelve Sergt Keuper en de kok Onderoff. 't Schijnt dat de laatste de rechte man op de rechte plaats is. Wat moet zoo'n kok veel hooren, vooral van die kruipende Sergt Gerritsen. 'k Heb 't zelf vaak ondervonden, maar nu ook weer vernomen, wat kalmte en flinkheid vermag, van zijn rechten en plichten bewust te zijn en hiervoor te durven opkomen, is onder de militairen aan weinigen gegeven. Ps.89 : 8. Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht.

Zondag 30 Augs. Zoo'n Zondag is toch weer een heele verkwikking; in plaats van half vijf om zes uur reveille, bovendien geen dienst; vrij . . . vrijheid, die zucht schijnt een ieder mensch ingeschapen te zijn, want 't gaat er vandaag vroolijker toe als anders. Daar ik geen vrij van middagappèl heb, moet ik mijn plan opgeven om naar Hummeloo te gaan, en ga ik eerst maar eens naar het Tehuis om daarna met Berkhof naar de St.Martinikerk te gaan. We hebben de Luthersche dominee, heeft zijn tekst uit Luk.6 : 34 (Een kudde zonder Herder). - Na afloop gaat 't weer naar Tehuis, 'n kop koffie drinken, die uit erkentelijkheid door den huisvader aan alle kerkgangers wordt uitgereikt. Om een uur is 't middagappèl, we moeten zorgen dan weer present te zijn. Met Johan (Keuper) heb ik afgesproken of hij met mij, dat we van namiddag naar Angerloo zullen gaan. Ten drie ure kwamen we in het Tehuis samen om eerst naar Kronenstein[3] te gaan; even buiten de

vesting reed ons B.Zadelhoff op de fiets voorbij, ik verwachtte hem daar ook, en mijn verwachting was niet ijdel. Ook Wissink, onderwijzer te A. en nog drie boerendochters uit de buurt waren daar. Een oogenblik later kwam J.Nusselder en A.v.d.Linde beiden met een fiets voorbij rijden, doch ze werden aan Willemsen niet bekend gemaakt.
Een half uur daarna ongeveer kwam nog een vrijer uit de Weert, eenen Geerlings. Dat men elkander in den weg zat, kan men begrijpen. Om half zeven vertrokken wij, Wissink meegaande, een oogenblik naar diens ouderlijke woning en vandaar naar Hesselink. Hier werd het onbillijk testament besproken. Na koffie dronken te hebben begaven wij ons weer naar Doesburg. Het Tehuis was juist leeggeloopen, doch kreeg nog bezoek van Sergt Kampman en de Graaff; een aangenaam en nuttig uur hebben wij hier nog doorgebracht.
M. 31 Augs. 't Was parade in 't Garnizoen! Als een zeldzaam geval hebben we van morgen nog een paar uur theorie, of liever een uur Zingen gehad. Men noemt het een schandaal, doch ik kan dat niet inzien; 'k vind het beter, dan dat wij ons zouden vervelen op de kamer; vóór de parade mogen we toch niet uit. De parade werd in vereeniging met de Schutters op de Stadsweide gehouden; het schuttermuziek blaast goed, maar wij moesten ook blazen vanwege de hitte die ons drukte. 's Namiddags werden hier volksvermakelijkheden gehouden. - Het Bestuur Mil.Tehuis trakteerde van avond op chocolade met een sigaar, dat was een buitenkansje voor de jongens. Een enkel woord werd er gesproken, eenige liederen gezongen, 'n paar verzen voorgedragen. Het was er heel gezellig.
'Bescherm o God . . .'

D. 1 Sept. Vandaag hebben we het geweer 'model '95' leeren kennen. De instructie is prachtig, het geweer geblauwd, en over de loop een handbeschermer, zoodat de schutter zich niet aan de gloeiende loop kan branden. Ook zij we schijfschieten geweest. Ik schoot uit de vrije hand nog beter dan opgelegd. - Vanavond heeft Ds de Meye, Luthersch pred., bijbellezing gehouden in het Tehuis, Hand. 17. Jammer dat er velen slaap hadden door de laatste korte nachten. Deze Dom. heeft waarlijk hier takt van. Doch met al dit goede kom ik weer laat in bed.
Woensdag 2 Sept. Van morgen waren we reeds voor zes uur in de vesting om te schieten op de schijf, toch hebben wij het niet druk gehad. De nieuwe geweren zijn nu ook uitgedeeld, maar er waren er niet genoeg voor allemaal, toch hebben we allen de behandeling er van geleerd; ze is eenvoudiger dan van het Beaumontgeweer '88. Van middag hebben we een veldwacht betrokken bij de Pol, dit is de plezierigste dienst al zoowat; hoewel wij ruim vier uur weer thuis waren, hadden we toch dienst met theorie en poetsen tot zeven uur. Jammer dat hierdoor de uitspanning 's avonds kort word, want na zeven is 't eerst koffie drinken, zoodat ons niet veel tijd meer overblijft om uit te gaan. Toch heb ik nog even naar 't Tehuis geweest, waar juist Zangvereeniging was onder leiding van Wassink, verwer alhier, tevens begeleiding van orgelspel door Sergt Keuper.
Dond. 3 Sept. Vandaag hebben we met het nieuwe geweer geschoten, en hoewel ze heel zuiver schieten waren er toch schutters, die in 't geheel geen schijf raakten. Stooten doen ze weinig, en worden niet veel vuil, wat er bovendien nog gemakkelijk uit te verwijderen is. Ook was er nog een avond velddienst noodig voor het 1e Bataljon. De eerste Compagnie was de richting Dieren aangewezen. Over 't spoor aan de Spankersche weg hebben we een half uur gestaan, toen maakten wij weer rechtsomkeert om te elf ure weer in de kazerne te zijn.
Vrijdag 3 Sept. Van lieverlede komen wij tot het manoeuvreeren. Tirailleeren op Spankeren, is 't wachtwoord. Ieder wie soldaat geweest is, weet wel wat dit beteekent. Aan den vroegen morgen stond het geheele Bataillon aangetreden op het voorplein. Elke geweerdragende kreeg tien losse patronen. Daarna ging het voorwaarts door Dieren naar de Spankersche heide. Alles liep daar goed van stapel en om twee uren waren we weer thuis. Van namiddag hebben wij de nieuwe geweren ingeleverd, met de oude moeten de jongens op manoeuvre, de nieuwe kunnen dat nog niet lijden!! Na het Tehuis nog even bezocht te hebben, moet ik nog het een en ander in orde brengen voor de mobilisatie die morgen zal plaats hebben.

Zaterdag 5 Sept. De mobilisatie brengt nogal drukte mee, maar de Kapitein der 1e Compie weet wat hij wil en is daarom in alles zich zelf, een sterk contrast met den vroegeren kapi-

tein Rhader. Om acht uur marcheert het geheele Bataillon door de stad in de richting Ellekom, door de Middagterlaan, tot we De Steeg zoowat genaderd zijn, alwaar pl.m. tien minuten halt wordt gehouden. Wat al herinneringen doemen hier voor mijn geest op. Het is toch ruim twee en een halve maand geleden, dat ik mij hier ook bevond, niet als militair, ook niet in zoo'n groot gezelschap, maar slechts door eene vergezeld. Hoe schoon was toen alles, rondom en in mijn hart; hoe liefelijk is het hier, om in de namiddag van een' schoonen zomerdag, verhoogt nog door een milden regen in den vroegen morgen gevallen, om dan te midden van een overschoone natuur onder het gewelf dezer statige beuken, met zijn liefste te spazieren; heerlijke fantasie, maar koele werkelijkheid.. wanneer ik alles vergeten moet. - Doch à propos, wij maakten hier rechtsomkeert, en marcheerden terug door Dieren naar Laag-Soeren. Een der soldaten had een hoorn bij zich, waar hij van tijd tot tijd eenige soldatenliedjes op ten beste gaf terwijl de soldaten er lustig op los zongen. Een paar soldaten konden de marsch niet maken, en moesten derhalve terugkeeren. Dicht bij het station Laag-Soeren, op den kruisweg, kregen de marcheerenden een klein half uur rust, die gepaard ging met het vallen van een' milden regen. Een ieder peuzelde hier zijn stukje brood 't welk hij meegenomen had, waarbij de koffie in de veldflesch goed te stade kwam. Op den terugweg volgden wij het kanaal tot Dieren. . . . Vol modder kwamen wij om half drie de kazerne weer binnen. - 's Avonds in het Tehuis werd er eene vergadering van de Chr.Jong.Ver. gehouden, waar Joh.14 behandeld werd. Hoe heerlijk dat er te midden van al het goddelooze en woeste militaire leven, nog zijn die zich afzonderen om met elkander te spreken over eeuwige dingen. Ps. 89 : 8: Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht; enz.

Zondag 6 Sept. Ofschoon Zondag, is alles reeds onder den indruk van de naderende manoeuvre; toch kunnen degenen die willen ter kerke gaan. De sabels zijn van morgen ingenomen, allen gaan ongewapend uit: kapotjes en muts. Ik begeef mij naar de Gasthuiskerk, waar Sergt Burgers en Keuper de eenige zullen zijn, die met mij dit kerkgebouw binnen treden. Ds de Meiere, vader van den Doesburgsche, gaat hier voor en spreekt over de hoofdinhoud der Wet; zeer gesticht verlaten wij dit, om nog even met Berkhoff, die hier ook ter kerke is, naar het Tehuis te gaan. - Met het middagappèl ontvangt ieder geweerdragende de vier en negentig patronen om mêe op manoeuvre te gaan. Later moeten wij het overige ondergoed 't welk niet behoeft meegenomen te worden nog inleveren, zoodat het mij te laat wordt om naar Hummeloo te gaan . . . en neem ik deze kans waar om eens naar Frederiks van 't Hooiland te gaan, doch ik trof alleen de oude lui hier te huis. Na hier een paar uur gekuierd, en gebruikt te hebben, wat de tijd van de dag meebrengt, ga ik weer terug, onder den indruk dat hier menschlievende, gastvrije menschen wonen. Een paar uur gezellig in het Tehuis doorgebracht hebbende, kom ik in de kazerne, waar een groot rumoer tot ons doordringt; velen zijn dronken, en het getier is eerst tegen middernacht verstomd.

Maan. 7 Sept. Nog eens 't een en ander poetsen; de kistjes inleveren moet nu nog gebeuren - Waarom? Timmerlieden zullen in onze afwezigheid 't een en ander repareren aan de kamers, daarom worden ze alle op een kamer gebracht; deze wordt gesloten, maar daarenboven dichtgelakt, zooat er niemand ongemerkt op kan komen. - De ransel moet model gepakt worden, want wij zullen alles noodig hebben op de manoeuvre, slechts enkele wagen het er wat uit te laten. - De geheele voormiddag wordt met dit alles zoek gemaakt, maar dat nietsdoen is voor een jongmensch zeer vervelend, en een ieder verlangt dan ook naar het uur dat wij zullen afmarcheren. Eindelijk komt het commando 'omhangen'. De Compien treden als gewoonlijk op de binneplaats aan, terwijl tamboerappèl geblazen wordt. Nu gaat het naar het voorplein waar appèl gehouden wordt. Rapport wordt geslagen, gewapend appèl geblazen, en nu komt de Majoor met luitenant Adjudant te paard aan het hoofd van 't Bataljon om het 'Voorwaarts marsch' te commandeeren. Hoewel de ransels zwaar zijn, daar ze zelden model gepakt worden, gaat het goed, . . . naar Dieren, waar wij met den trein zullen gaan. Het instijgen gaat voorbeeldig vlug, en wij komen nu vrij wat gemakkelijker en vlugger van plaats dan gewoonlijk.
Ik heb het voorrecht bij het portier te zitten,

en ben dus in de gelegenheid de Gegenden, die we voorbij snorren even op te nemen. Het was opvallend, daar er bijna nergens appels zijn, deze tusschen Deventer en Zwolle in groote hoeveelheden aan de boomen te zien prijken. - Hongerigen en rooklustigen zijn bij de groote stations in de gelegenheid van schreeuwende venters iets te koopen. . . . Zwolle voorbij en Dalfsen is eene groote grasvlakte, de bodem moerassig. Bij Wiervliet passeerden wij kanalen, ook de Dedemsvaart; daarna kwamen we op een hoogveen; zeer waarschijnlijk wordt hier veen gebrand. Aan weerszijden van de lijn heeft men hier bouwland op dreven van ongeveer tien passen breedte; tusschen deze dreven was een diepe greppel of slootje aangebracht. Op enkele dreven waren aardappelen, doch de meesten stonden bezet met boekweit. In de verte ontwaarden wij heide, waar hier en daar turfhoopen stonden. - Daarna bereikten wij Staphorst, een dorp in 't hout verscholen; het zag er vriendelijk uit, doch wij moesten verder en hadden geen tijd tot nadere kennismaking. Allengs begon nu land en bosch te minderen, en kwamen we weer in een moerassige weidevlakte, en zoo bereikten we Meppel, dat er fraai uitzag; ook daarbuiten zag het er welvarend uit, goede weilanden, hier en daar een flinke boerderij omgeven door groot houtgewas en bouwland.

Weldra bereikten wij Ruinerwold met bouwland en lage weiden, waarop goed vee liep te grazen. Verderop werd het weiland slechter, de grond hooger, en nu komt er hoog bouwland met spurrie en boekweit voor den dag; ook zien wij hier en daar turf. Het station Koekange ligt hier in de buurt. Eerst krijgen wij nu nog wat weiland, en daarna een groote vlakke heide warop enkele lage stroohutten prijken. . . . Verderop zagen we lage weidegrond, daarna hadden we station Echten, met houtgewas en weidens in lange perseelen, in de verte rechts worden de torens van Hoogeveen gezien.

Men zal denken dat wij altoos aan de raampjes hebben zitten turen, doch dit komt niet overeen met den militairen geest. Telkens en telkens werd er gezongen en geschreeuwd uit volle borst; straatliederen? ja, maar ook vaderlandsche liedjes, dank zij de zorg van den tegenwoordigen commandeerende Officier. Vooral nu wij het eind van onze reis genaken wordt er nog eens weer flink losgehaald. Van tijd tot tijd zelfs onder het snorren van de trein, wordt er eventjes getikt tegen het beschot en men ontvangt buitenom door de portieren, van de marketentster, een oorlam, die de droge kelen vochtig zal houden, tegen betaling of op 't boekje.

De trein houdt halt; nauwelijks heeft de hoornblazer halt geblazen, of de portieren vliegen open, en alles springt den trein uit en treedt weer aan, zoo als ze stonden voor 't instijgen. Eindelijk hebben wij weer vaste grond onder de voeten, maar voor talmen geen tijd; oogenblikkelijk worden de Compagnieën geformeerd, en 't gaat weer voorwaarts.

Het schijnt of de ransels niet zoo zwaar meer zijn, dan van middag; allen zijn even flink als opgeruimd. Met horten en stooten gaat het nu vooruit in de richting (dorp) Hoogeveen, dat ongeveer een half uur van het station ligt. Ook hier is de grondslag laagveen. Aan deze weg ligt een groote rozenkwekerij van den Heer Rahder, die er in den zomer zeer schoon moet uitzien. De plaats Hoogeveen is mooi; een kanaal loopt door 't midden; aan weerszijden daarvan een straat waarlangs groote winkels, café's en heerenhuizen zijn gebouwd, evenals in andere steden. - Overal hangen vlaggen uit; de burgers en burgeressen zijn in feestdos; ordonnansen en huzaren hier ingekwartierd, loopen of staan daar heel familiair tusschen; dat alles stemt ons zeer aangenaam ten opzichte der bewoners dezer plaats. De straat is lang; eindelijk komen we een dwarskanaal over en gaan dan rechtsom daar weer langs; hier staan kleiner huizen, maar ook feestelijk; verder gaat het linksaf door een lage weide naar de hei, waar ons tent-bivak is opgeslagen.

Ondertusschen is het avond geworden en we kunnen nog juist genoeg zien om over bulten en gaten met ongeschonden ledematen onze tenten te bereiken. Vlug worden de manschappen ingedeeld voor de tenten, pl.m. veertien man komt er in iedere tent te liggen. Een ieder stormt zijn tent binnen om zich van zijn last te ontdoen en het matte hoofd rustig op de ransel neer te vleien. De bodem is met een dikke laag stroo bedekt, de ransels komen tegen den buitenkant, terwijl in het midden, aan den steunpaal der tent, een kapstok en geweerrek bevestigd is. - Nauwelijks zijn de moede beenen op het stroo uitgestrekt, of het

is 'tentcommandanten dekens halen' en de geroepenen moeten weer op de been, om ieder met een paar manschappen voor elke tentbewoner een deken te ontvangen. Nu liggen wij nog beter, maar ja, bij de keukens wordt geroepen 'tentcommandanten eten halen', en terstond is de Sergeant van den dag gereed om ons weer op de been te krijgen. De keukens zijn slechts gaten in den grond in den vorm[4] waarop aan ijzeren staven tienmansketels worden gehangen, waaronder een vuur van schilhout wordt gestookt (de bosjes zijn hier bijzonder kort en dun, tevens zwart). Het eten is goed en krachtig, het laat zich dan ook door de meesten goed smaken. Onderwijl is het donker geworden; te liggen slapen is nog te vroeg; wij zoeken onze makkers op en wandelen (niet zonder struikelen en vallen) naar de cantine, die even buiten het Kamp een plaats gevonden heeft. Hier is gelukkig voor zitplaatsen gezorgd, zoodat hier 's gezellig gekuierd en gedronken kan worden, doch kalm zijn is den soldaat vreemd; vooral wordt er gemopperd over de hooge prijzen van spijs en drank, wat hier te koop wordt aangeboden. - Na hier de wederwaardigheden van den dag besproken te hebben, begeven wij ons weer naar de tenten, om na eenig zoeken, onze eigen tent weer binnen te kruipen. Om negen uur wordt de 'taptoe' geblazen; toch zijn allen nog niet present; een uur later 'rapport'; de Sergeant van den dag steekt even de neus in de donkere tent en vraagt 'allen present?' - 'Allen present' is het antwoord, al mankeert er soms een, die dan ten laste van de tentcommandant komt.

Dinsdag 8 Sept. Voor elke tent staat een emmer met twee of drie waschbakken; hier is ternauwernood gebruik van gemaakt of de tenten worden 't onderstboven gehaald, dekens opgevouwen, stroo opgebonden, om het dan verder aan de zorg van de genie over te laten. - Officieren hebben het in 't kamp of bivak erg druk, altijd de eersten en de laatsten, zoo ook het toezicht over de menage, maar dit is goed, anders zouden ons de onderofficieren wel een beetje beknibbelen, die uit dezelfde pot eten. Nu is het niet merkbaar. Maar 't is niet genoeg bij de keuken te surveilleeren, ook zorgen zij dat ieder manschap zijn portie krijgt; komt er tekort, wat met koffie nog wel eens 't geval is, dan wordt er met de looppas wat bijgemaakt.

Na ons ontbijt, dat uit soep en vleesch bestaat, maken we een boterham van onze taart, die hier ongeveer smaakt als roggestoet bij de zandboeren; daarbij krijgen we koffie om in de veldflesch te doen. - Daar een soldaat niet veel complementen met zijn maaltijd maakt, geschiedt dit alles in een tijd van een oogenblik; den een zet zich aan de kant van een greppel, den ander legt zich op 't stroo, dat nog op de plaats der tent ligt, een derde gaat een kijkje nemen bij de cantine of iets dergelijks. - Op eens blaast het tamboersappèl; allen loopen meer of minder vlug naar hun plaats, en in een oogwenk zijn ransels en geweren aan den schouder. Onder deze bedrijvigheid wordt bij de tent des Kolonels 't Wilhelmus geblazen door de staf, die met eene Compie den standaard haalt. Daarna wordt dit veldteeken aan het 1e Baton. overhandigd, waarbij nog eenmaal 't Wilhelmus herhaald wordt, benevens 't presenteeren der geweren; na deze executie wordt terstond afgemarcheerd.

Cavalerie patrouilles zijn ons reeds vooruit, later rijdt ons ook de veldartillerie voorbij. Eerst hebben wij een groote ongelijke heide met grind vermengd; na een half uur komen wij op een grintweg en, tegelijkertijd, bij eenige groote, meerendeels oude boerderijen; groot eikenhout staat er als zoovele schildwachten omheen. Van hier loopt een straatweg naar Ruinen. Verder krijgen we afwisseling langs onzen weg. Hier een stuk land, daar een weide; rechts een heideveld, en links veel houtgewas, tot we weer in een buurt van Zuidwolde komen, met een kerk, school en eenige huizen, en zelfs nog een stoomroomboterfabriek; dit pleit dat hier nog goede grasgronden liggen; de enkelen die wij zagen waren dan ook vrij goed. Groote eikenboomen zijn hier in menigte, maar het wordt spoedig minder, tot wij weer aan een groote heide komen, waar in de verte eenige hutten verspreid liggen. Hier worden eenige zijpatrouilles uitgezonden om ons te dekken voor mogelijke overrompeling. - Het riviertje 'de Reest' dat nog verder naar beneden ligt, zal denkelijk door den vijand bezet zijn; toch kunnen wij zonder tegenstand dit riviertje overtrekken, om ongehinderd Avereest te bereiken; wij zien er niet meer van als enkele oude boerderijen. Weldra komen wij aan een groot heideveld, waar de Compien in tirailleurli-

nie worden opgelost; ruim twee uren wachten wij hier in liggende, en velen in slapende houding den vijand af. Het zachte warm weer komt ons hier goed te stade.
Eindelijk komen de witkoppen opdagen, met sprongen komen wij hun tegemoet, en na een warm gevecht marcheeren wij, heel broederlijk met den vijand, af, door een kleine oase met groote oude boerderijen met eikenboomen en gras, in de richting Dedemsvaart; eer wij deze plaats bereiken, komen wij over eene hooge zandhei, waarop een korenmolen eenzaam staat te draaien. - Bij Dedemsvaart is de bodem laagveen. Hier komen wij op een grintweg, die ons bij een kanaal brengt, waar tevens een tramlijn naast ligt. Ruim een half uur marcheeren wij langs het kanaal, terwijl aan den anderen kant huizen, tuinen, wei en bouwland, omgeven door houtgewas, afwisselend aan onze oogen voorbijgaat. - Dewijl wij door het marcheeren en het warme weder erg dorstig geworden zijn, wordt het oogluikend toegestaan, dat er nu en dan eenigen hunne veldflesschen gaan vullen. Eindelijk wordt er 'halt' gecommandeerd. De manschappen worden hier bij de ingezetenen ingedeeld, en spoedig heeft een ieder zijn hospita gevonden.
's Avonds speelde de staf nog op de markt, wat nog velen derwaarts lokte. Het is een mooie plaats, met kanalen, bruggen, mooie huizen, verscholen in 't groen of omringd door weideland. - Ofschoon de meesten roemden over 't goede kosthuis, kon ik er in 't geheel niet op bogen; het kamp is dan nog verre te verkiezen boven inkwartiering.

Woensdag 9. Des anderen daags ten zeven ure werd het vaandel gehaald, en ging het weer Zuidwaarts doch, daar wij de achterhoede moesten vormen, bleven wij aan het kanaal wachten om daar alles te zien voorbijtrekken, wat voor ons een schoon gezicht opleverde; ten laatste konden wij de ransels weer omhangen, de geweren hernemen, en opmarcheeren; langer dan een uur ging het nu in een rechte lijn langs een kanaal, waaruit telkens weer zijkanalen afliepen het veen in. Alles was hier laagveen en turf; toen de heide wat hooger werd; marcheerden wij de heide op; eerst kwamen wij hier door de bosschen, vooral dennen; intusschen begon er stofregen te vallen. Toen wij 't hout uit waren en op de vlakke heide kwamen, was er geen vriend of vijand te ontdekken. Terwijl de officieren beraadslaagden, peuzelden wij een boterham of namen een 'hartversterkertje' van de marketentster, en aangezien de regen nog niet genegen was op te houden te vallen, kregen de manschappen van de kapitein een oorlam. - De regen begon te minderen; nu links uit de flank, om zodoende den vijand, op den rechtervleugel te naderen. Typisch was het, dat terwijl wij over woestijnzand marcheerden links van ons een rivier met een kromme bocht ons naderde en weer verdween, die wijlen zoo hoog steeg, dat het water over het zand liep, wat nog te zien was aan de golven op het zand; de schrale hei hield hier schielijk op en maakte plaats voor goed weiland, dat op dezelfde hoogte lag. - Na hier nog even in tirailleurlinie gekomen te zijn, werd het einde der manoeuvre geblazen.
Eerst kwamen wij nu over een korenesch, waar het land al ruw bewerkt werd. Onder aan deze Esch ligt de buurt Ariëns, met weinig doch goed weiland, en weer oude, groote boerderijen. Hier zelfs zag ik nog Friesche kappen[5], en mannen met gouden knoopen aan den halsdas. - Wij kwamen hier op een grintweg, die door den motregen zoo modderig geworden was, dat men er ternauwernood met drooge voeten over kon. 't Was nu echter weer mooi weer, sinds den middag. Op een kwartier afstands van Ommen genaderd hadden wij een verlaten tent-bivak aan den weg. Hier stonden wel honderd zinken emmers en groote bakken en kuipen langs den weg, op eenige passen van elkander, met heerlijk drinkwater en kommen, om er gebruik van te kunnen maken. Hoewel de menschen over 't algemeen zeer welwillend waren, zoo hebben wij ze nergens aangetroffen.
Voor Ommen kwamen wij dwars voor een kanaal heen, gingen even 't Dorp in, om 't spoedig weer met rotten[6] rechts te verlaten. Om 't dorp is veel hoog bouwland, en weinig doch goed weiland. - Aan deze zijde is veel hout, en wordt de grond spoedig schraler. - Na een half uur door de modder gebaggerd te hebben aan deze zijde van Ommen, marcheerden wij linksaf een zandweg op, die goed droog en erg ongelijk was, en na vijf minuten waren wij in 't kamp van 't 8e Regiment. Wij waren doodmoe en hadden, o jammer, nog geen stroo in de tenten; enfin, we konden onzen last afschudden en vrij

rondloopen, en toen het stroo gehaald kon worden, ook rustig de beenen uitstrekken, die hieraan groote behoefte hadden. De boontjes lieten zich goed smaken en daarna nog tijd genoeg om, eer 't donker werd, de omgeving op te nemen. 's Avonds ben ik nog even met Johan (Keuper) naar den naastbijzijnden boer geweest, om ons te verkwikken aan een glas melk. Doch voor dit geschiedde was er tamelijk zwaar onweder met milden regen; wij konden echter goed droog blijven in onze tenten, en daar wij een geul rondom de tent hadden gegraven, kon er ook geen water onder loopen.

Donderdag 10 Sept. Heden morgen na het soepontbijt is het 'jassen' iets vreemds: voorttrekkende militairen op eene heide te zien aardappelschillen. - De Sergeant van den dag maakt bekend dat het heden rustdag zal zijn, dat de geweren uit elkander genomen en gepoetst worden, eveneens het ledergoed; dat de kleeding moet nagezien worden, en waar kleine herstellingen noodig zijn, deze te verrichten; verder moeten de tenten van binnen en buiten en rondom er keurig uitzien. De Generaal zal het kamp met een bezoek vereeren, en wellicht inspectie houden. - Nou, dit is de gewone 'smoes' om de jongens aan het werk te krijgen en bij de hand te houden; poetsen en strootjesrapen[7] geen gebrek, doch al poetst men nog zoo traag, men raakt toch eindelijk uitgepoetst, en daarom was het, dat ik tegen 10 ure de 'plaat poetste' en met een collega, onmiddellijk achter het kamp een boerderij bezocht. Het huis is oud en staat laag, voor- en achterhuis onder een dak, achter met een vaaltstal; twee schuren daar achter, een voor hooi en koren, de andere voor wagens en gereedschappen.

Het voorhuis is geheel ouderwets, de keukemuren zijn geheel bezet met bonte steentjes, de schoorsteen staat ver vooruit, een bordenrichel daar langs en langs de wanden; in de haard brandde een turfvuur. Het achterhuis is kort in vergelijking tot de boerderij. Tien flinke melkkoeien stonden op stal, en een groote paardestal, waar vier of vijf paarden ruim kunnen staan. Een rosmolen stond er ook, om de karn te drijven; echter dorsch- en snijmachine's vond ik hier niet, en de boer wist er hier ook nergens geen aan te wijzen. Voor een stuiver kregen wij hier een flinke boterham, en voor nog een stuiver zooveel koffie erbij als we noodig hadden. Wij waren niet de eenigen; het geheele huis was vol Infanterie en Huzaren. De verbeide Generaal kwam niet, en er moest toch iets uitgedacht worden om de jongens aan 't lijntje te houden. - Nu zou er om twee uur een wedloop en een wedspringerij plaats hebben (amusante afleiding), ook werden er optochtjes gehouden ter eere van kapitein, Majoor en Kolonel. Tegen den avond ben ik nog met Elebaars (?) op weg geweest naar Ommen, doch de regen noodzaakte ons de wijk te nemen, naar onzen kennis van dezen morgen. Het huis was nu zoo vol, dat wij onzen ingang aan de achterdeur moesten zoeken . . . regen en onweder.

Vrijdag 11 Sept. Na de reveille afbraak der tenten; om half zeven afmarsch, richting door Ommen n. Hellendoorn. - De schoone omgeving van Ommen maakte spoedig plaats voor heuvelachtige heide bezet met dennen. Het kanongebulder en het tirailleurvuur van den vijand drong hier reeds tot ons door. Weldra moesten wij ons dekken achter wallen en in slooten. Nauwlijks waren wij 't eerste dennebosch door gekropen, of de Compien werden in tirailleurlinie opgelost; dit was ook juist geschied, of wij werden verrast door 't opdagen van den vijand boven een aarden wal. Na eenig vuren begon de aanval; maar den vijand wist van geen wijken; wat nu te doen? Ongeveer dertig passen voor ons lag de vijand; schieten mocht niet meer, met de bajonetten er op invliegen evenmin - weldra is de zaak beslist - 'voorwaarts links zwenk, marsch' en nu gaat het met looppas tegen een hoogen aarden wal op, een ondoordringbaar dennenbosch in. Het behoeft niemand te verwonderen, dat de vijand over dit comediespel hartelijk lachen moest. Indien wij zelf niet met bovennatuurlijke kracht hadden te worstelen gehad met de noesterige pijnbomen, zouden wij ook gelachen hebben. Een weinig rust en herstelling der groepen in een hollen weg, kwam ons nu goed te stade, terwijl de officieren op verkenning uitgingen. - Bij de staking der manoeuvre hadden wij dezelfde grap; weer stonden wij te vroeg voor den vijand, doch deze moest nu, uit vrees van omsingeld te worden, spoedig het hazepad kiezen.

Tusschen de eerste en den tweeden aanval hebben wij gemarcheerd als kraanvogels in de lucht door de voren van een grote schralen

korenesch. Aanlokkelijk zag het er hier nergens uit. - Den vijand hadden wij tot voorbij zijn kamp teruggedreven, zoodat hij met ons opwandelde, na afloop der executie; na eenige honderd passen was hij er reeds, terwijl wij nog achter Hellendoorn moesten wezen. In deze richting was, hoewel niet veel, toch goed weiland met veel kreupelhout. Hellendoorn is een flink dorp, met een protestantsche en een R.C.kerk; ten westen van het dorp was ook nog een kamp, maar wij marcheerden maar immer door, tot een half uur achter 't dorp, aan de Rijssensche grintweg. Hier is 't weer erg schraal, slechts een open plekje, groot genoeg voor ons kamp, is van alle zijden door dennebosschen ingesloten.
Aamechtig en zeer vermoeid kwamen wij hier aan, maar wat ergernis: alle tenten waren nog niet gereed. Het scheen of de kwartiermakers hun tijd verslapen of verteuterd hebben, want met den donker waren de boontjes pas gereed. Na afloop van ons diner op de ruwe heide, deels liggende, deels zittende op een rietpol, met een keteltje tot bord, en de vaste bodem tot onomstootbare tafel, gedekt met paarsche heidebloemen, waarop in het midden de tienmanskookketel prijkt met heerlijke boonen en spek, werd ik uitgenoodigd om met Keuper en Burgers Hellendoorn te gaan inspecteren. Het spreekt vanzelf dat wij 't onderweg druk hadden over de wederwaardigheden van de laatste tijd. Wij waren elk op verschillende punten geweest, en er (samen) dus wat meer van gezien, maar naar ons bekrompen kader-oordeel was de manoeuvre prachtig, afwisselend en amusant.

De Koloniale Reserve heeft zich als onze vijand, meteen slecht gehouden. - Daar het donker was, en de straatlantaarns zuinig brandden, konden wij niet veel zien. De stafmuziek, die juist op een plein stond te spelen, beloonde nog het meest onze moeite. Na een kleine verkwikking genomen te hebben, richtten wij onze schreden weder tentwaarts.
Zaterdag 12 Sept. Ofschoon we van morgen om acht uur reeds gezakt en gepakt in 't gelid stonden geschaard, hebben wij toch zooveel geluierd, dat wij om half elf pas op de heide van een uur afstands van het kamp, zijn gearriveerd. Voor een hardlooper deugt het hier ook niet; wij gingen zoowat tot de enkels door het zand. Veel moois zagen wij niet. Nijverdal lieten we links liggen. Aan de heide lag een tent-bivak, waar ons eenige bataillons Infanterie opwachtten. Dezen trokken spoedig rechts en links van ons om de vlakke heide die voor ons lag ter onzer beschikking te laten. Eerst hebben wij een paar uur in de linie geweest, en zijn toen de vijand, die maar niet vooruit wilde, tegemoet gekuierd. Na afloop dezer manoeuvre keerden wij terug naar het kamp voor aan deze heide, 't welk wij dezen morgen gepasseerd zijn. Dat viel mee.

Lui die niets in de melk hebben te brokkelen, bemoeien zich dikwijls met zaken, die verre boven hun brein verheven zijn en waar zij niets geen verstand van hebben. Nu, zei men, zal er van avond het 1e Baton. op veldwacht moeten staan, maar wij zullen er bij boffen, want om twaalf uur begint de Zondag, en dan rukken wij in.
Tegen de avond vroeg mij Johan of ik mee ging naar Nijverdal, 'om is te kiek'n wat daar is te koop'; dit was dadelijk beklonken, en na een half uur, niet zonder verdwaald te zijn, waren wij in deze plaats. Bij 't lamplicht kregen wij er een goeden dunk van. We stapten even bij een barbier in, wat wel noodig was, daarna nog een sigarenwinkel wat tevens bierhuis was (den volgenden dag, Zondag, was deze winkel gesloten!) en kregen spoedig een gunstigen indruk van hunne bewoners. Toen wij weer in 't kamp kwamen, gingen we lekker slapen in plaats van buiten op wacht staan.
Zondag 13 Sept. De manschappen 'jassen'; goed, dan heeft het kader goede gelegenheid om zich rustig klaar te maken, om straks uit te gaan. Onder 't soep eten maakt de Sergt van den dag bekend, dat, zij die ter kerk willen gaan, zich bij hem moeten opgeven, alsdan kunnen deze onder geleide gaan, om één uur middagappèl, vier uur koffiedrinken. Niemand anders mag het kamp verlaten; men kan dus wel begrijpen, dat velen die nooit ter kerk gingen daar ooren voor hadden, en ook nog velen die dachten, evenals ik, als er zoo veel weg zijn of gaan, dan kan men er toch geen oog meer op houden, dan gaan wij maar terstond. Een oogenblik later was ik reeds met Johan en G.Heersink (mil.korp.) op weg naar Nijverdal. We liepen in de richting waar, volgens inlichtingen van gisteravond, de Ned. Herv.kerk moest staan. Na eene geheele rij arbeiderswoningen, die er allen min of meer welvarend uitzagen, voorbijgestapt te heb-

ben, kwamen wij bij eene groote kruiskapel of kerk zonder eigenlijke toren. Wel zagen wij dat het eene Protestantsche kerk was, en daar er geen moderne leer te Nijverdal geduld wordt, wisten wij dat wij toch niet geheel verkeerd waren, ofschoon we niet konden gelooven, dat dit wel de Ned.Herv.kerk was, zoo geheel verschillend met de meeste van dié kerken. Naast dit kerkgebouw stond het lokaal der Chr.Jong.Ver. 'het Vischnet', dat dezer dagen tevens ingericht was tot mil.Tehuis. Een eind verder staat rechts de Kon. Weeffabriek, het schoonste dat wij ooit zagen. Nog meer Oostwaarts kwamen wij over een riviertje, waarover een ophaalbrug om kleine scheepjes door te laten. Verderop werd de grondslag hooger, en vonden wij boerderijen met goed bouwland, doch om tijdig in de kerk te zijn, maakten wij rechtsomkeert; daar aangekomen werd ons terstond een goede zitplaats aangewezen. Menig Infanterist, die met alles spotte, wat naar Godsdienst zweemde, zag ik hier plaats nemen, zelfs Roomschen; het gebouw was dan ook goed gevuld, en het orgel bleek te zwak voor de honderden stemmen. Na het zingen van een Gezangers trad de spreker op; hij had zijn tekst genomen uit Johannes? 'Ik in u.' (14 : 20). Moge dit eenvoudige maar schoone woord nog velen ten zegen zijn. - Ook werd er nog een huwelijk voltrokken, wat wij nog niet zoo treffend en schoon hadden bijgewoond.

Het is mij opgevallen, dat ik niemand van al degenen, die hier geweest waren, met enigen zin van het gesprokene heb hooren spotten; velen vonden het mooi en treffend. - Na afloop kwamen wij buiten de kerk bij H.Verbeek waar wij reeds zoo lang naar gezocht hadden. Hij lag nu in 't kamp, 't welk wij gistermorgen verlaten (hebben); dat was 'n vreugde. Wij vernamen nu dat wij een Evangelist hadden gehoord, en de kerk een Evangelisatielokaal was, welke bij de Ned.Herv. Kerk te Hellendoorn behoorde, daar Nijverdal onder die gemeente valt.
Velen waren ook naar de Ger.kerk geweest, en de R.K. moesten naar Hellendoorn als dichtsbijzijnde (gelegenheid). Wij besloten om 's nm in het mil.Tehuis weer bij elkaar te komen, en na het eigenaardige van Nijverdal bezichtigd te hebben, zochten wij in gezelschap van nog andere wapenbroeders onze tenten weer op. Alles was hier kalm en stil, misschien ook wel te wijten aan den regen, die bij tempo's over ons werd uitgestort.
Des namiddags scheen men bevreesd te worden, plotseling door een vijand te worden overvallen. Drie Sectiën van ons Baton. werden aangewezen om even zoovele veldwachten te vormen om ons voor zoo'n groot kwaad te vrijwaren. - Johan en ik behoorden niet bij deze bevoorrechten, en konden dus onzes weegs gaan, wat bestond in 't mil.Tehuis op te zoeken, waar wij eenige huzaren en geniesoldaten aantroffen, mitsgaders enkele burgerlui, denkelijk leden der jong. Ver. Hier konden wij, onder 't drinken van een kop koffie of cacao, elkander ons wederzijds wedervaren mededeelen. - Af en toe gingen en kwamen weer jongelui aan, maar toch niet die drukte, welke wij ons hadden voorgesteld; zelfs de trouwe zonen van Doesburg lieten zich wachten, geen enkele heb ik er ontmoet.
Des avonds kwam het hoofd der Chr. School, den Heer Alders, om de 'jantjes' wat afwisseling te bezorgen; dezen morgen hadden wij hem als voorzanger in de kerk ontmoet, wat dan ook wel gelukte, door het voordragen van een gedicht: 'de Kist'. Wel voldaan keerden wij tentwaarts, met een danktoon in het hart aan Hem, die ons hier zulke oprechte Christenen deed ontmoeten. Het noodweer had nu uitgewoed, slechts ééne modderpoel achterlatende. De grintweg van Hellendoorn naar Rijssen, die wij een eindweegs passeerden, was bijna onbegaanbaar. - Hoe kalm en vreedzaam lag daar nu dat Kamp voor ons, eene lichtende tent, de overigen in 't duister en alles flauw door 't starrenlicht beschenen. Slechts hier en daar hoorden wij nog een liedje geesteloos uitgalmen, maar het geheel scheen zich voor te bereiden voor een gewichtigen dag.

Maandag 14 Sept. Doch, om zes uur werden wij eerst door den hoornblazer gewekt en dit stelde ons terstond in een kalme stemming, daar het nu te verwachten was, dat wij geen zwaren dag zouden hebben. Een koel windje waaide over den Nutselderberg, doch niettegenstaande moesten de tenten omvergehaald worden, waarna zich een ieder beijverde om beschutting te zoeken onder een tent (cantine) of een hoop stroo.
Intusschen werd de soep verorberd, een pijp of sigaar aangestoken, en de vorige houding hernomen. Ongeveer tien uur werd appèl

geblazen, en het Bataillon in gesloten collonne opgesteld, maar in stede van tegen den vijand op te rukken, werden de geweren aan rotten gezet en de ransels afgelegd; de manschappen mochten achter de geweren rusten, terwijl de officieren hun plaatsen niet verlieten. Twee uren brachten wij nog aldus door in ongeduldige spanning, terwijl van tijd tot tijd ons de artillerie vooruit reed of brigade's cavalerie. Nu eenmaal opgebroken, marheerden wij in versnelden pas de onafzienbare hei over, totdat we, de Holtensche bergen genaderd, in een dennenboschje halt hielden: 't was noodig ook, enkelen vielen flauw door vermoeienis; zij werden spoedig door de hospitaalsoldaten geholpen om, na opgefrischt te zijn, den tocht weer voort te zetten.
De eerste Compie werd tot bedekking der Artillerie aangewezen; met versnelden pas liep deze achter haar heen, om daarna een eind voor haar uit stelling te nemen in een verlaten loopgraaf des vijands, doch ook dit was niet van langen duur want, na eenige salvo's afgegeven te hebben op den ongeveer driehonderd meter voor ons uit liggende vijand, stak deze verliesvlaggen op, waarna 'einde der manoeuvre' geblazen werd. - De Artillerie was spoedig in draf verdwenen, als ook het regiment Cavalerie, dat achter ons stelling had genomen in een laagte, onzichtbaar voor den vijand, doch wij Infanteristen bleven achter als een kat in een vreemd pakhuis. Niemand wist waarheen; wij staken dus op goed geluk de hei over (een officier vond een slang van pl.m. een meter lengte) en waren kwart over vier te Holten, waar de anderen reeds ingekwartierd waren.

Mijn persoon werd een herberg, dich bij de Herv.Kerk, aangewezen, waar ik geen klagen had. De orgelist die hier in kost was, maakte zich spoedig bekend, en na wat opgefrischt te zijn, heb ik dáár voor 't eerst een groot kerkorgel bespeeld. Later heb ik met Johan het dorp doorgewandeld, waarbij wij opmerkten dat er verbazend veel kroegen en weinig nette huizen waren.
Dinsdag 15 Sept. Hoewel ik het voorrecht genoot in een veeren bed te slapen, werd toch de slaap afgebroken, want om half zes was het reeds appèl, om deel te nemen aan de revue (parade) op het voorveld bij Rijssen. 4 Regten. Infanterie, 2 Regten. Cavalerie, en de noodige Veld- en Rijdende Artillerie waren hier vertegenwoordigd (pl.m. 13 000 man). Het geheel leverde een indrukwekkend schouwspel op. Om half een waren wij weer in Holten terug, waar wij rust ontvingen, en tevens gelegenheid om het 'reserve ration' op te peuzelen. Dit bestond in een bus met ingemaakt rundvleesch (heerlijk) en vier stevige beschuiten. Te zes uur stoomden wij van Holten weer weg en om half negen waren wij weer te Doesburg aan de schipbrug. Hier werden we verwelkomd door het stedelijk schutterijmuziek, met fakkellicht, vergezeld van honderden burgers. - Hoewel erg vermoeid, begaven evenals ik, zich nog enkelen naar het mil.Tehuis om meteen geluk te wenschen met den goeden afloop.

'Soli Deo Gloria'

Woensdag 16 Sept. Van morgen wat lang geslapen; voor 't laatst soep eten, daarna kalmpjes het zaakje in orde brengen wat ingeleverd moet worden, daarna inspectie.
Om 2 uur 's nam. afpresenteeren. - Thans naar het Tehuis, waar Hendrik Verbeek reeds twee uur op Johan en mij wacht. Eer wij het Garnizoen verlaten, willen wij nog afscheid nemen van Willemsen en Hesselink. Bij den eersten treffen wij tevens den tweeden met z'n vrouw aan; wij komen dus met een reis vrij. Na dezen nog eens naar 't Tehuis om daar afscheid te nemen.
Laat in den avond, als reeds alles in diepen rust is gedompeld, kom ik op den Holtdrost (nu, in 1981, nog door een broerskind bewoond) terug.

Aantekeningen:
Aan spelling en woordgebruik heb ik slechts minimaal veranderd, o.a. Helledoorn naar Hellendoorn. 'n Enkel woord of zin is ingevoegd en tussen ( ) geplaatst. - Verder:
1. D.J.van der Ven, Gelderland, 1917; p. 38, 39.
2. A.J.van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek, deel 3, 1841; p. 374.
3. Nog in 1971 schilderachtig gelegen aan de IJssel, tegenover het Angerlo's gemeentehuis.
4. De veldkeuken geschetst □□□□□□
5. -mutsen, vrouwendracht.
6. rotten (hier): vier gewezen tegen elkander gezet met de kolven op de grond.
7. strootjesrapen:

Met welwillende toestemming van de redactie overgenomen uit 'Nederlandse Historiën', tijdschrift voor vaderlandse (streek) geschiedenis, 15e Jaargang no. 2 - maart 1981.

J.J. NORTIER

De bezetting van West-Borneo in 1942 (IV)

De terugtocht naar Kotawaringin

In de avond van 29 januari gaf Mars het Punjab bataljon toestemming om gefaseerd terug te trekken op Sanggau aan de Kapoeas-rivier. De 30e januari was de groepering:

- Restanten van het Garnizoensbataljon bij Tajan; staf te Sosok
- A Compagnie en staf 2/15 te Sanggau (Kapoeas)
- B en D Compagnie te Ngabang
- C Compagnie langs de weg Ngabang-Sanggau.

In de ochtend van 30 januari arriveerden de voorraden van 2/15 te Sanggau en *'at the same time e certain amount of transport, food and ammunition was obtained from native (Dutch) troops in the area, who as a result of intermittent aerial reconnaissance by the enemy over the Sanggau area, were deserting in large numbers.'*

Eind januari had Mars nog ongeveer 300 man over: *'Bij elk luchtalarm en bij elk schot dat er gelost wordt, verdwijnen tientallen militairen in de bossen. . . Ze keren, zoals door hun kameraden beweerd wordt, naar hun vrouwen en kinderen in de kustplaatsen terug, omdat volgens de Japanse propaganda nu niets zal overkomen. Immers de Japanners vechten alleen tegen de Europeanen. Zo staat het met de gevechtskracht van mijn bataljon. Ik zal tenslotte slechts Europeanen en een handjevol ongehuwden overhouden. (SK 8/11)'*

Het is duidelijk dat hier zeker niet alleen de Japanse propaganda een rol speelde. Het KNIL was totaal niet op een moderne oorlog voorbereid. De inheemse beroepsmilitair had overal de onoverwinnelijke *'kompeni'* zien falen. Voor hem was het militair zijn een *'beroep als ieder ander'*. Dat klinkt zeer modern - misschien is de term *'angstwekkend modern'* meer op zijn plaats -, maar bleek in oorlogstijd niet genoeg. Zolang *'zijn bedrijf winsten maakte'* wilde de inheemse beroepsmilitair met genoegen zijn werk doen. Ging het mis dan bleef er weinig over om het moreel op peil te houden. Hij was totaal niet van plan om zich bij de vijand aan te sluiten of *'zich te wreken op de koloniale uitbuiter'*. Hij ging gewoon terug naar zijn gezin omdat hij er letterlijk en figuurlijk geen brood meer in zag.

Op 31 januari deelde luitenant kolonel Ross-Thompson aan Mars mee dat het Punjab bataljon niet tot verdere actie in staat was. De militairen waren uitgeput, de munitievoorraad bedroeg nog maar 60 patronen per geweer en één magazijn per Bren. Ross-Thompson gaf te kennen dat hij met zijn eenheid naar Zuid-Borneo wilde uitwijken. Op 3 februari was het bataljon te Nangapinoh verzameld. Daarna begon een moordende tocht dwars door Borneo. Een kleine verkenningsgroep kwam op 19 februari te Kenamboi aan en op 1 maart arriveerde de oostelijke colonne te Sampit. Op 29 maart was 2/15 Punjab te Kenamboi geconcentreerd. Na aankomst van de westelijke colonne te Kenamboi (24 februari) bleek dat evacuatie naar Java niet meer mogelijk was. De Punjabis kregen opdracht deel te nemen aan de verdediging van het vliegveld Kotawaringin. Na ontvangst van het capitulatiebevel besloot men zich aan de bepalingen te houden, aangezien de kansen om wellicht nog jaren lang in onherbergzame jungle in leven te blijven, vrijwel nihil waren. De Punjabis werden door de Japanners naar Batavia afgevoerd.

Na de vernieling van het vliegveld Singkawang II was de radioverbinding met het AHK Bandoeng verloren gegaan. Hoewel dat in feite geen ramp betekende, aangezien men van die zijde weinig steun verwachten kon, wenste de territoriaal commandant de laatste gegevens aan de CGS door te geven. Bekend was dat zich te Ketapang aan de westkust - hemelsbreed een 250 km ver - een radio bevond. Op 4 februari vertrok kapitein J.J.C.A. Schollen met de motorboot *'Machteld'* naar Ketapang om vandaar berichten naar Java te zenden. Aan boord bevonden zich, behalve twee Ambonnese motoristen, sergeant T.M.J.A. Verstappen, sergeant Kooimans, brigadier H. van der Meulen en brigadier B. Timmer (beiden onthoofd in juni 1942 te Pontianak na een poging tot ontvluch-

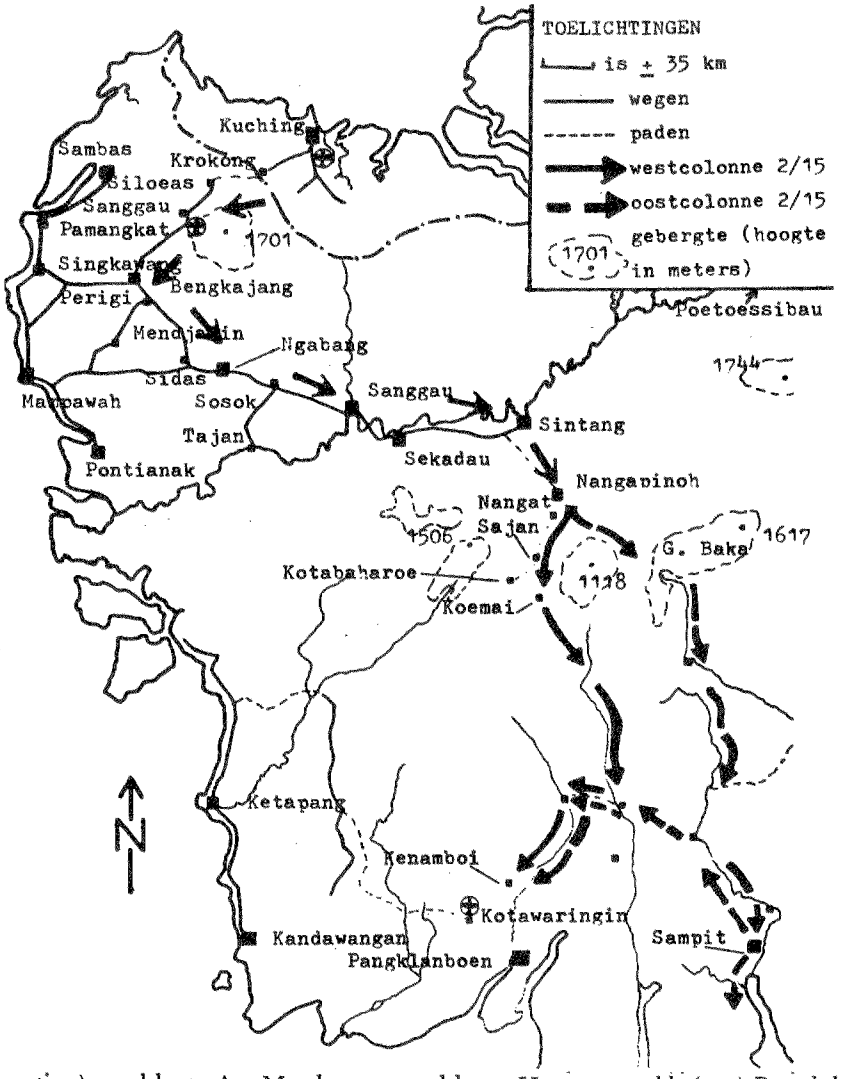

De terugtocht van Kuching tot Kotawaringin. Op 31 januari 1942 deelde 2/15 Punjab Regiment te Sanggau (Kapoeas) mee, dat men naar Zuid-Borneo wilde uitwijken.

ting), soldaat A. Moolenaar, soldaar H. Schreuder en soldaat N. Gramberg (allen dienstplichtig personeel). Na aankomst te Ketapang op 8 februari had Schollen contact met het AHK. Hij hoorde dat inmiddels twee Dorniers van de Koninklijke Marine een radio-apparaat te Sintang hadden afgeleverd. Van de onvervaarde AHK kreeg hij opdracht, met zijn personeel en een aantal uit Pontianak gekomen stadswachters, het marinesteunpunt Ketapang in staat van verdediging te brengen. Schollen in zijn verslag: *'Dit steunpunt werd kort na onze aankomst vanuit de lucht onder vuur genomen, tijdens welke aanval een Europese mindere, behorend tot de bemanning van een toevallig in het steunpunt vertoevende Catalina, sneuvelde (. . .) De enkele malen getroffen Catalina was de volgende dag in staat op te stijgen en vertrok (. . .) (Ik) vernam diezelfde dag dat drie schepen elk bemand met ongeveer 50 Jappen, Ketapang naderden (. . .) De Chinezen en Indonesiërs van de Stadswacht Pontianak waren bereids merendeels ontslagen zodat deze wacht nog slechts tien man sterk was. Deze tien man en mijn eigen groepje vormden de gehele militaire macht van Ketapang. Dit feit en de wetenschap dat een ander marinevliegtuigsteunpunt te Kandawangan in de zuidwest punt van Borneo aanwezig was, deed mij het besluit nemen Ketapang te vernielen.'*

De groep Schollen week uit naar Kandawangan waar men op 8 maart 1942 de capitulatie opdracht vernam. Op 11 april kwam

de groep in Pontianak aan.
Met de Dorniers die te Sintang geland waren, konden ongeveer 60 vrouwen en kinderen naar Java worden afgevoerd. Luitenant-kolonel Mars gaf de terugkerende vliegtuigen zijn plannen mee: *'Teruggaan tot Kotabaharoe om aldaar de troep, die nog slechts over weinig gevechtskracht beschikte, opnieuw te oefenen.'* Hij schreef dat in juli 1946 en zal vermoedelijk in februari 1942 nauwelijks in zijn eigen plannen geloofd hebben.
Van Bommel vermeldde dat enige tijd na het vertrek van de marinevliegtuigen, een berichtkoker werd afgeworpen, aangevende dat een aantal motorboten met vermoedelijk Japanners, de vier pelotons die reeds hiervóór onder *'De vijand'* genoemd werden, onderweg was naar Sintang. Men besloot deze plaats niet te verdedigen en terug te vallen op Nangapinoh. Hier waren door vliegtuigen wat goederen als kleding en munitie afgeworpen:
'In Nangapinoh werd na een bezielende toespraak van kapitein (E.L.G. Graaf) von Ranzow tot de militiecompagnie, waarin hij verklaarde dat de officieren met het pistool in de vuist achter de soldaten zouden staan, met de aanleg van mitrailleuropstellingen begonnen . . . (tegelijkertijd werd overal officieel geïnformeerd naar mogelijkheden verder het binnenland in te trekken,JN) . . . Men geloofde niet dat het luitenant kolonel Mars ernst was met zijn voornemen hier stand te houden en de Jap af te wachten. Zelfs werd gezegd, dat het volkomen correct mocht worden genoemd dat de officieren achter de manschappen stonden, dat echter de afstand waarop zij zich achter de troep bevonden, te groot was om door hun aanwezigheid een grote steun te betekenen. Het is in Nangapinoh niet tot openlijke muiterij gekomen.'
Mars vond dat *'de algemene toestand van de troep het niet gedoogde een gevecht met 400 zegevierende Japanners aan te gaan.'* Daar had hij zeer waarschijnlijk wel gelijk in. Na een verblijf van een paar dagen trok hij uit Nangapinoh terug op Kotabaharoe. Van de inmiddels te Sintang aangekomen vijand kreeg hij een geschreven bericht, waarin hem bij onmiddellijke overgave een goede behandeling werd beloofd. Indien niet aan de eis werd voldaan, zou de hele troep bij latere gevangenneming, worden geëxecuteerd. Op deze brief werd niet gereageerd. Enkele dagen na aankomst liep in Kotabaharoe het gerucht dat een afdeling van 80 Japanners zich op twee dagmarsen afstand bevond. Luitenant G.A. Hermans (op 13 december 1942 geëxecuteerd na een ontvluchtingspoging uit een krijgsgevangenenkamp in Burma) verloor het laatste restje vertrouwen in zijn commandant en vertrok met een aantal militairen naar Kotawaringin om zich daar bij het Nederlandse detachement aan te sluiten. Op 3 maart ontving Mars uit Bandoeng opdracht zich eveneens naar Kotawaringin te begeven. Voor deze tocht van - naar schatting 20 dagen was nauwelijks genoeg voedsel aanwezig. De territoriaal commandant *'besloot echter deze opdracht toch uit te voeren, omdat hierdoor kans bestond naar Java te worden afgevoerd om aldaar aan de verdediging van het voornaamste eiland te kunnen deelnemen.'* Ten zuiden van Kotabaharoe, op de grens met de Zuider- en Ooster Afdeling, kreeg hij bericht dat *'Java zich onvoorwaardelijk had overgegeven en het bevel dat alle troepen zich stipt aan de bepalingen moesten houden met intrekking van alle tevoren gegeven bevelen omtrent doorvechten.'*
Hij vertrok met een aantal officieren en een kleine dekking naar Pontianak waar hij zich op 15 maart 1942 bij de Japanners meldde. De restanten van het Garnizoensbataljon kwamen begin april te Pontianak aan.
Alleen de allerflinksten . . .
Kolonel J.H. Cox, voorzitter van de Commissie Gedragingen, schreef in een geheime brief van 22 maart 1946 aan de legercommandant:
'Hoewel het niet te verdedigen is, dat commandanten hun troep in de steek hebben gelaten, kan - naar ons voorkomt - niet uitblijven dat de geschetste omstandigheden moesten leiden tot een chaos met alle betreurenswaardige gevolgen vandien. Alleen de allerflinksten zijn op hun post gebleven; de rest is, de een meer de ander minder, meegesleept door de verwarring (SK 13/5).'
Onder de kop *'Israëli's van de NATO'* vond in De Telegraaf van 8 augustus 1981 de commandant van ons parate legerkorps dat *'. . . de motivatie grandioos is en al moesten ze door de hel en terug . . . hun inzet is enorm.'* Het doet wat denken aan het meergehoorde *'ga rustig slapen . . .'* Het Nederlandse volk zal niet moeten vergeten, dat oorlog iets anders is dan de *'rechtvaardige strijd van de krakers tegen de ME'*. Teveel hoort men beweren dat onze strijdkrachten er zijn om oorlog te voorkomen zonder stil te staan bij het harde feit dat men moet kunnen en willen vechten om deze doelstelling waar te maken.

VRAGEN VAN LEDEN

Sedert 1925 vond jaarlijks in Hongarije een grote afstandsrit te paard plaats. Deze was uitgeschreven door het Hongaars Verband van Boeren en Grondbezitters. Deelnemers, zowel militairen als burgers, waren afkomstig uit vele Europese landen. Deze rit duurde meestal veertien dagen, en de af te leggen afstand was ruim 400 KM. Er was geen wedstrijdelement, meer een verbroedering door beugel aan beugel rijdend, Hongarije te leren kennen.
De organisatie van het geheel was in handen van de bekende Hongaarde Majoor Von Rudnyanszky. In 1934 namen, naar een in mijn bezit zijnde foto, drie Nederlandse Officieren deel aan deze rit. Zover door mij vastgesteld, t.w. één Ritmeester of Kapitein, één eerste Luitenant der Cavallerie, en één eerste Luitenant der Veldart. **Vraag:** Kan een van onze lezers mij de namen mededelen van bedoelde Nederlandse Officieren, die toen aan deze rit deelnamen?

Zoals wellicht bekend, nam de Majoor der Koninklijke Marechaussee P.M.R. VERSTEEGH in het begin van de jaren dertig, deel aan vele ruiterevenementen. Dit zowel in binnen als in buitenland. Destijds nog in de rang van Kapitein.
Minder bekend zal zijn, dat een opname van hem heeft gediend als reclame voor een serie ruiterfoto's. Deze foto's waren opnamen van de ruiterwedstrijden tijdens de Olympische Spelen 1936 in Berlijn. Hij zou toen het paard AD ASTRA bereden hebben. **Vraag:** Is een van onze lezers in het bezit van deze serie foto's? Het moeten twee series van in totaal 400 opnamen zijn.

L. Francke, Croesestraat 49, 3522 AB Utrecht.

Mr. A.A. SCHIMMEL

NIEUWE GRAMOFOONPLATEN

Allereerst nieuws van eigen bodem. Het Fanfarekorps der Genie maakte precies 25 jaar na de eerste LP, een tweede: Het Wapen der Genie presenteert zich muzikaal, op Eurosound ES 46.656. Te verkrijgen bij J.W.P. Hendriks, Kampenhout 24, Vught 5262 JS, postrekening 2378464, prijs *f* 25,50. Inhoud: Lynwood (mars van Ord Hume) - Moment for Morricone - Arnhem (mars van Kelley) - Blue Sax (Mersey) - Drumfire (Tamboers) - Amsterdam (mars van Woodfield) - Charmonie (Penders) - Catlell Coch (mars van Powell) - The Happy Cyclist (Huggens) - The Prairie Flower (mars van Ord Hume) - Herakleion II deel A/D (stuk voor allerhande soorten slagwerk) - Give us Peace (Huggens) - Point of no return (Pi Scheffer) - Kolonel Heemskerck van Beest Mars (Zwart; met gezongen Mineurslied).

De Rijkspolitiekapel kwam met een LP, *'In concert'*, op Dureco 55.075, ook als cassette verkrijgbaar. Inhoud o.a. twee marsen van Sousa (Black Horse Troop en Dautless Batallion), een pasodoble La Gracia de Dios, American Salute van Gould, On a Persian Market van Ketelbey, een Stan Kenton medley etc. In de handel.
Een mooie en interessante LP van de Kongelige Livgardes Musikkorps uit Kopenhagen op KMK, KMKLP 300683. Op kant 1 een live reportage van het aflossen van de wacht bij paleis Amalienborg, kant 2 een aantal nog niet op de plaats gebrachte Deense marsen, behalve dan Kong Georg 1. Honnormarch van Lumbye.
Uit Zuid-Afrika een LP van de Band of the South African Navy geheten *'Artillery Marches from all over the World'*. Naast een paar bekende

stukken (Ouverture 1812, Nightfall in Camp, Bridge on the River Kwai en Voice of the Guns) heel wat voor ons nieuwe, Zuidafrikaanse marsen. Te verkrijgen bij: Die Sekretaris, Die Kanonniersbond, Postbus 2692, 8000 Kaapstad, Suid Afrika, tegen betaling van 11 Rand (per Internationale postwissel b.v.). Verzendkosten zijn inbegrepen, verpakking uitstekend.

Tenslotte een Zwitserse LP op Gold Records LP 11.183 D (cassette MC 12.183 D) *'Die Geschichte der Schweizer Militärmusik'*; een bijzondere plaat met muziek van plm. 1250 tot heden, gespeeld door verschillende Zwitserse militaire en andere orkesten, o.a. het Schweizer Armee Spiel. Met een tekst van Dr. Biber, de voormalige inspecteur van de Zwitserse militaire muziek, in drie talen. Te verkrijgen bij: Gold Records, CH-8942 Oberrieden ZH, Schweiz; verzendkosten meegerekend is de prijs 25 Zwitserse Franken.

★

AANMELDINGSFORMULIER VOOR DEELNAME AAN DE EXCURSIE NAAR HET MARININIERSMUSEUM, ROTTERDAM OP ZATERDAG 24 SEPTEMBER 1983

Ondergetekende: .....

Adres: .....

Telefoonnummer: 0.....

zal deelnamen aan de excursie naar het Mariniersmuseum, Rotterdam op 24 september 1983.

Hij/zij brengt ..... introducé(e)s mee. Hij/zij komt wel/niet met eigen vervoer en is wel/niet bereid .....personen te laten meerijden van het Mariniersmuseum naar de lunchgelegenheid v.v.

Het voor deelname aan de excursie en de lunch verschuldigde bedrag van *f* 25,- per persoon is inmiddels overgemaakt op postgirorekening 2940790 van de NVMH te Wassenaar onder vermelding van *'Excursie Mariniersmuseum'.*

Te....., op.....1983

Handtekening:

.....

Dit formulier vóór 20 september a.s. zenden aan de heer J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.

Programma excursie naar Mariniersmuseum, Rotterdam op zaterdag 24 september 1983

Op 24 september a.s. zal er een excursie worden georganiseerd naar het Museum van het Korps Mariniers te Rotterdam. Een aantal bizondere zaken zullen daar onze aandacht vragen. Op 17 mei 1983 was het 40 jaar geleden, dat werd besloten tot de oprichting van de Mariniersbrigade. De heer Giesberts die bij de mariniersbrigade diende zal ons daarover een lezing geven. Daarbij zal een film over de mariniersbrigade worden vertoond.
De heer Douw van de Krap zal een lezing houden over zijn belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog. U kent wellicht zijn boek: *'Contra de Swastika'*, waarin hij op aangrijpende wijze vertelt over de strijd in Rotterdam in mei 1940, zijn weigering om de zg. loyaliteitsverklaring te tekenen, belevenissen in de krijgsgevangenkampen Juliusburg en Colditz, kortom, het belooft een interessante dag te worden. Dankzij de medewerking van het museum kan de lunch aldaar worden gebruikt.
In verband met een aantal voorbereidingen verzoek ik U zo spoedig mogelijk het aanmeldingsformulier te zenden aan de penningmeester, de heer J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.

10.00 uur: Aankomst bij het Mariniersmuseum, Maaskade 120 (Noordereiland, voldoende parkeergelegenheid; openbaar vervoer: bus 49 van Centraal Station naar Noordereiland), telefoon: 010-137 505.

10.15-11.15 uur: Lezing door Brigade-generaal tit. b.d. G.P. Giesberts over de Mariniersbrigade met een toelichting op de film over de Mariniersbrigade.
11.15-12.00 uur: Rondleiding door het museum, bezichtiging van de tentoonstelling, gewijd aan de Mariniersbrigade, maquette Rotterdam mei 1940, met geluidsband.

12.00-13.00 uur: Lunch
13.00-14.30 uur: Lezing met lichtbeelden door Kapitein-luitenant ter zee b.d. C.L.J.F. Douw van der Krap over zijn boek *'Contra de Swastika'*.
14.30-16.00 uur: Brigadefilm, Korpsfilm.

10e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1981

Adreswijziging:
W.R. van der Weiden, Groningensingel 531, 6835 EV Arnhem

Afgevoerd van de ledenlijst:
L. Lems, IJsselstraat 18, 2987 CZ Ridderkerk.

Contributie 1983, minimaal *f* 35,-

Momenteel hebben ruim 60 (!) leden de contributie 1983 niet voldaan, zodat binnenkort tot het verzenden van aanmaningen zal moeten worden overgegaan. De hieraan verbonden kosten zou het bestuur liever op een voor leden nuttiger wijze besteden. Het verzoekt hen, die tot op heden nog niet betaalden, dan ook per omgaande voor overmaking van de contributie op girorekening nr. 29 40 790 zorg te dragen, zodat een aanmaning achterwege kan blijven.

Wassenaar, 1 juli 1983
Namens het bestuur
J.A. Bom
penningmeester.

FINANCIËEL OVERZICHT 1982

Staat van Baten en Lasten

BATEN	1981 ƒ	ƒ	1982 ƒ	ƒ
Contributie	12.397,68		10.849,55	
Rente	1.035,24		947,91	
Advertenties	585,--		450,--	
Resultaat verkopen en evenementen	615,84		350,72	
Totaal baten		14.633,76		12.598,18
LASTEN				
Druk-, verzend- en overige kosten MARS et HISTORIA	12.242,90		9.367,58	
Bestuurs- en algemene kosten	281,30		643,52	
Verenigingsdrukwerk	1.175,45		558,60	
Portokosten	446,05		847,05	
Totaal lasten		14.145,70		11.416,75
		448,06		1.181,43
Reservering "Diekerhoff Fonds"		-,--		1.000,--
Toevoeging aan het kapitaal		448,06		181,43

BALANS	31-12-1982 ƒ	31-12-1981 ƒ
Voorraad dassen	50,--	100,--
Waarborgsom PTT	100,--	100,--
Te vorderen contributie 1982 (resp. 1981)	275,--	330,--
Overige vorderingen	172,50	190,25
Bank	853,44	1.054,75
Giro	7.495,74	5.370,52
Beleggingsrekeningen	11.862,50	11.618,85
	20.809,18	18.764,37
Kapitaal	13.242,18	12.754,12
Reserve "Diekerhoff Fonds"	1.000,--	1.000,--
Overlopende kosten MARS et HISTORIA	5.000,--	4.100,--
Vooruitontvangen contributie 1983 (resp. 1982)	195,--	558,25
Overige schulden en nog te betalen kosten	1.372,--	352,--
	20.809,18	18.764,37

Toelichting op de staat van baten en lasten

Onder contributie is opgenomen de in 1982 en 1983 met betrekking tot 1982 ontvangen contributie. De stijging ten opzichte van 1981 is met name het gevolg van de contributieverhoging van ƒ 30,-- naar ƒ 35,--.

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Sophiakade 5b,
Rotterdam 3016.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-522297
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL.

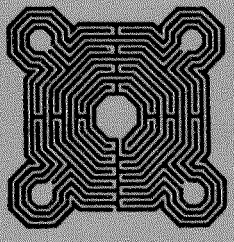

Boekhandel A. HOUTSCHILD

Papestraat 13, 2513 AV 's-Gravenhage,

tel.: 070-467949

Gespecialiseerde boekhandel voor de onderwerpen:

- *geschiedenis en politiek 20e eeuw*
- *militaire geschiedenis*
- *tweede wereldoorlog*
- *marine en maritieme historie*
- *militaire luchtvaart*
- *wapens en uitrusting*

Service: 5 - 6 maal per jaar een catalogus. Alleenvertegenwoordiging van Bernard und Gräfe Verlag, München - bijna alle titels voorradig.

Bibliotheek: Wij leveren alle binnen- en buitenlandse boeken tegen RIB-voorwaarden. Bibliografieën van leverbare boeken in USA, Engeland, Frankrijk en Nederland (najaar '82 ook Duitsland) op microfiches aanwezig, dus geen eindeloos gezoek, maar redelijk snelle levertijden.

BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

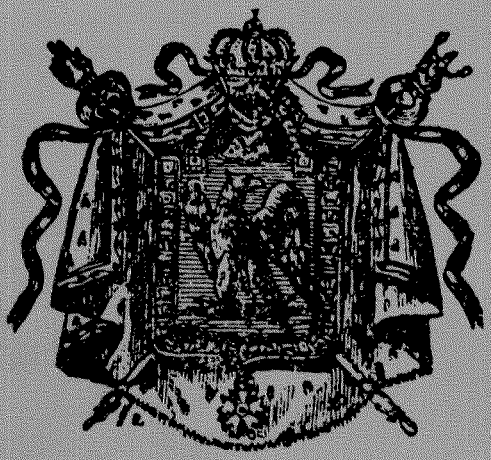

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

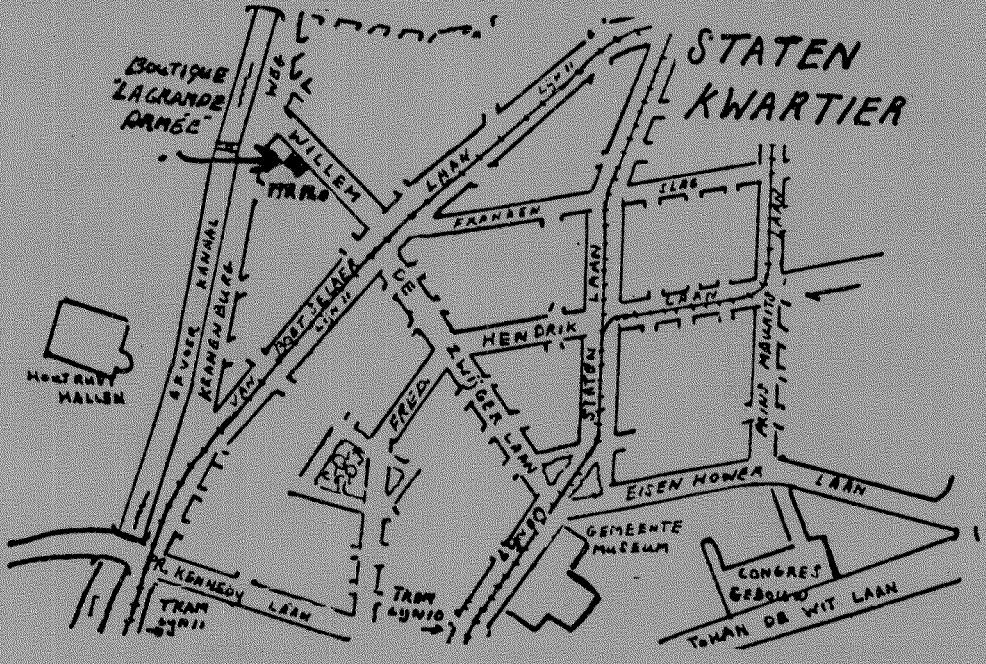

Uitgebreide catalogus en twee halfjaarlijkse aanvullingen verkrijgbaar, door storting van *f* 9,75 onder vermelding 'Catalogus' op giro 3263514 van Boutique La Grande Armée, Willem de Zwijgerlaan 120, Den Haag.